

Załącznik
do uchwały nr
Rady Powiatu Kartuskiego
z dnia

**PROGRAM ROZWOJU PIECZY
ZASTĘPCZEJ
W POWIECIE KARTUSKIM
NA LATA 2024 - 2026**

Wprowadzenie

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stanowi, że obowiązek organizacji opieki zastępczej dla dziecka spoczywa na jednostkach samorządu terytorialnego. Niniejszy program zawiera diagnozę sytuacji pieczy zastępczej na terenie powiatu kartuskiego, określa kierunki działań w perspektywie 3-letniej oraz ustala cele i zadania w zakresie prowadzonej działalności na rzecz rozwoju pieczy zastępczej w powiecie kartuskim.

Program rozwoju pieczy zastępczej w powiecie kartuskim na lata 2024-2026 jest dokumentem o charakterze operacyjno-wdrożeniowym dla zapisów strategii rozwiązywania problemów społecznych w powiecie kartuskim na lata 2021-2027. Kierunkuje on prowadzone i planowane działania w ramach tego obszaru, jednocześnie uwspólniając je z celami lokalnej polityki społecznej. Program obejmuje 3 cele główne oraz 17 celów szczegółowych. Skuteczność prowadzonej działalności powinna koncentrować się na rozwiązywaniu problemów przy jednoczesnym wykorzystywaniu istniejących zasobów i zidentyfikowanych mocnych stron.

Zapisy programu są spójne z aktami prawnymi, takimi jak:

- 1) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej,
- 2) Konwencja Praw Dziecka,
- 3) Powszechna Deklaracja Praw Człowieka,
- 4) Ustawa o samorządzie powiatowym,
- 5) Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej
- 6) Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy domowej,
- 7) Ustawa o pomocy społecznej.

Diagnoza systemu pieczy zastępczej w powiecie kartuskim

Powiat kartuski od wielu lat, zgodnie z obowiązującymi przepisami, próbuje stworzyć spójny, wysokiej jakości system opieki nad dziećmi pochodzącymi z rodzin z różnego rodzaju dysfunkcjami i tym samym pozbawionymi troski rodzicielskiej w domu rodzinnym. Przez wiele lat dumę powiatu stanowił fakt, że zgodnie z zasadami psychologicznych potrzeb dzieci oraz logiką pracy z rodziną nad przywracaniem jej funkcji, tj. powrotem dzieci pod opiekę rodziców biologicznych, powiat nie miał potrzeby posiłkować się miejscami w innych rejonach kraju, ponadto był otwarty na przyjmowanie dzieci zarówno z ościennych powiatów, jak i dalszych części kraju. Zarówno piecza instytucjonalna, jak i rodzinna, były przygotowane na potrzeby powiatu w tym zakresie. Od około 4 lat trwa całkowita zapaść w tym obszarze – brakuje miejsc interwencyjnych, do placówki opiekuńczo-wychowawczej obecnie jest lista dzieci oczekujących (okres oczekiwania – co najmniej kilka miesięcy, kilkusobowe rodzeństwa, które trzeba umieszczać łącznie – oczekują ponad półtora roku z niewielką szansą, że zwolnią się co najmniej 3 miejsca w tym samym czasie; zwalniane pojedyncze miejsca – są natychmiast zapełniane). Nie zgłaszają się kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, a jedynie ustanawia się „ad hoc” w sytuacjach zagrożenia zdrowia i życia – rodziny zastępcze w osobach najbliższych krewnych. Dlaczego to rozwiązanie nie jest korzystne – w dalszej perspektywie. Co roku zwiększa się ilość zapytań o wskazanie miejsca w pieczy zastępczej z sądu, i są to przypadki bardzo drastyczne, gdzie jest realne zagrożenie zdrowia i życia dziecka wskutek przemocy, rażącej niekompetencji i zaniedbań rodziców (często chodzi o malutkie dzieci w wieku 0 – 3 lata, gdzie nawet drobne zaniedbanie w postaci nie podania posiłku czy nieodpowiednia opieka i pielęgnacja mogą doprowadzić do poważnych zaburzeń, takich odwodnienie, powikłania pourazowe przy braku odpowiedniej opieki medycznej np. po oparzeniach, złamania i zwichnięcia, zespół dziecka potrząsanego – zmiany te często są nieodwracalne (patrz: Sue Gerhardt „Znaczenie miłości”). Tym samym, system stał się niewydolny, a sama procedura umieszczania dzieci w pieczy zastępczej absurdalna – dzieci wymagające natychmiastowego zabezpieczenia oczekują po kilka miesięcy na wolne miejsce w pieczy zastępczej.

Pojawia się pytanie - skąd takie nasilenie trudnych sytuacji wymagających tak drastycznych środków jak odbieranie dzieci z ich rodzinnego środowiska?

W ostatnich latach, na podstawie prowadzonych postępowań, analizy dostępnej dokumentacji rodzin dzieci trafiających do pieczy, współpracy z ich rodzicami oraz konsultacji z przedstawicielami służb społecznych, obserwujemy rozmaite problemy społeczne, które na potrzeby tego opracowania pogrupowano w trzech obszarach:

- trudności osobiste rodzin wynikające zarówno z bieżącej sytuacji życiowej, stwierdzonych dysfunkcji i braku kompetencji rodzicielskich, ale również mające umocowanie

w przeszłości w przekazie transgeneracyjnym oraz modelowanych i dziedziczonych sposobach funkcjonowania (aktualnie trafiają do pieczy dzieci osób, które same wychowały się w pieczy, głównie instytucjonalnej, ale także takich, które wychowały się w dysfunkcyjnych rodzinach nadzorowanych przez służby i nie trafiły do pieczy mimo, że powinny);

- trudności służb społecznych w realizacji swoich zadań ze względu na trudności pozostające po stronie systemu pomocy społecznej;
- niezależne i obiektywne trudne wydarzenia o zasięgu zarówno lokalnym, jak i globalnym, wpływające na sytuację rodzin (w ostatnich latach to pandemia, wojna w Ukrainie, ostatnio wojna w strefie Gazy i Izraelu, a z lokalnych – sytuacja polityczna w Polsce – spory i podziały w rodzinach na tym tle, aktualny niepokój po ostatnich wyborach itp..).

Po stronie rodzin nadal nasilają się problemy związane z uzależnieniami, aktualnie to już nie tylko alkohol, ale także inne używki, w tym narkotyki, co ze względu na nielegalność tych substancji łączy się również z występowaniem przestępczości w rodzinach. Ponadto rodzinom brakuje jasnych autorytetów, zarówno w rodzinach pochodzenia jak i w życiu społecznym, zagubiono wartości etyczne i moralne, nie wiadomo, co jest dozwolone, a co nie, w związku z tym granice rodzin oraz dozwolonych zachowań poluźniają się. Rodzice nie poświęcają dzieciom wystarczająco dużo czasu i uwagi, nie mają kompetencji, aby ten czas spędzać w sposób atrakcyjny i nasycony emocjonalnie, w bliskości, w związku z czym wygodne jest, kiedy dzieci „zajmują się sobą”, a później uciekają w „świat wirtualny” albo w niekorzystne środowisko rówieśnicze. Rodzice nie mają pomysłu ani potrzeby aby być blisko ze swoimi dziećmi. Zmieniła się również struktura socjalno-bytowa rodzin i ich potrzeba korzystania z systemie. Świadczenia typu 500+ (obecnie 800+) i pochodne nie są zależne od sytuacji rodziny, a wnioski składane są przez internet bez weryfikacji sytuacji osobistej wnioskodawcy. W związku z tym pojawiły się rodziny „migrujące” z dużymi problemami, jednakże nie figurujące w systemach pomocy społecznej, korzystające jedynie ze świadczeń wychowawczych, unikające kontaktu ze służbami. Sytuacja na rynku pracy również sprzyja takiemu rozwiązaniu – mężczyźni często są w stanie uzyskać stosunkowo wysokie dochody, bez umowy, co dodatkowo obniża motywację czy konieczność współpracy z ośrodkiem pomocy społecznej. Korzystanie z pomocy społecznej jest dobrowolne i wymaga pewnej refleksyjności i realistycznej oceny własnej sytuacji, zasobów i problemów. Większość rodzin takiej refleksyjności nie posiada, uważa, że prawidłowo realizuje swoją funkcję i nie sięga po narzędzia pomocy społecznej, aby nie zrobić sobie kłopotów (w czym jest pewna sprzeczność). Pracownicy socjalni nie mają ustawowych kompetencji i narzędzi, aby przyjąć do pracy socjalnej rodzinę, która wyraźnie sobie tego nie życzy. W związku z tym, rodziny takie często pozostają „niewidzialne” dla systemu i dopiero kiedy dochodzi do drastycznej sytuacji

np. interwencji Policji ujawnia się poziom zniszczenia emocjonalnego i często nieodwracalne szkody. Sytuacja ta sprawia również, że brakuje ważnych informacji dotyczących rodziny, jej funkcjonowania oraz poziomu rozwoju dzieci w tej rodzinie.

Rodzice, którzy sami wychowali się w dysfunkcyjnych środowiskach często nie posiadają umiejętności i kompetencji wychowawczych, jak również dysfunkcyjne funkcjonowanie rodziny uważają za normalne i prawidłowe. W związku z czym często powielają schematy funkcjonowania swoich rodziców i dziadków. Ponadto, ich rodzice lub dziadkowie w dobrej wierze wprowadzają w błąd służby, tym samym kojąc własne poczucia winy z przeszłości i podtrzymując wizję prawidłowego funkcjonowania rodziny, jej integralności i zamknięcia na ingerencję służb. Młode osoby wchodzące w dorosłe życie nie mają prawidłowych wzorców rodzinnych, ale również podstawowej wiedzy na temat mechanizmów psychologicznych i biologicznych dotyczących funkcjonowania człowieka (m. in. brak organizacji psychologicznej prowadzącej do kontroli własnego życia – przekonania, że uzależniony mąż „trafia się” i trzeba z tym żyć, seksualność człowieka jest nieokiełznaną siłą, której trzeba się poddać, w związku z czym ze związków tych pojawiają się dzieci w sposób co najmniej niekontrolowany. Wychowankowie pieczy zastępczej instytucjonalnej, która w powiecie kartuskim jest prowadzona przez osoby duchowne, nie posiada wystarczającej wiedzy na temat seksualności, wpływu zachowań seksualnych na zdrowie człowieka, prawa do ochrony własnych praw reprodukcyjnych poprzez np. antykoncepcję.

Stosunkowo dobra sytuacja materialna rodzin (dostęp do świadczeń, wysokie zarobki z branży budowlanej) pokazała, że to nie sytuacja materialna jest problemem polskich rodzin. Na czoło wysuwają się innego rodzaju problemy. Są to: nadal w dużym stopniu uzależnienia, brak kompetencji i ogólna niewydolność wychowawcza, brak więzi emocjonalnej w rodzinach. Wskazuje to na potrzebę pracy z rodziną w zupełnie innych zakresach niż dotychczas. W miejsce potrzeb materialnych, które są stosunkowo dobrze zabezpieczane wysuwa się potrzeba psychoterapii, psychoedukacji, pracy wielospecjalistycznej.

System pomocy społecznej, w tym pracy socjalnej i asystentury jest dosyć spójny, oparty na koncepcjach wynikających z realnych potrzeb podopiecznych jak i obserwacji przedstawicieli służb społecznych; posiada wiele skutecznych narzędzi, jak również przynajmniej na terenie powiatu kartuskiego jest dosyć dobrze finansowany; pracownicy socjalni i asystenci chętnie podnoszą swoje kompetencje zawodowe i są zaangażowani w pracę. Mimo to, nadal dochodzi w rodzinach zarówno do drastycznych wydarzeń związanych z przemocą, jak i do długotrwałych dysfunkcji opartych o brak wiedzy, niski poziom kompetencji rodzicielskich, w tym wychowawczych, mniej nasilone ale rozciągnięte w czasie zachowania przemocowe wpływające na samoocenę dzieci i młodzieży oraz powodujące np. demoralizację w okresie dojrzewania. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest sytuacja opisana powyżej, tzn. brak możliwości ingerencji w rodzinę bez jej zgody i woli oraz brak narzędzi prawnych

do obejmowania pomocą rodzin, które nie wyrażają takiej woli, a wymagają pomocy. W związku z tym, często kiedy dochodzi do interwencyjnego odebrania dzieci przez inne służby, pracownikom socjalnym nie jest znana sytuacja rodziny, stan zdrowia poszczególnych członków itp. co skutkuje tym, że nie można pilnie udzielić pomocy (np. występują poważne, niezdiagnozowane zaburzenia u dzieci – FAS, spektrum autyzmu, niepełnosprawność intelektualna itp..) a dopiero rodzina zastępcza rozpoczyna proces diagnozy i leczenia, nie mając narzędzi w postaci chociażby orzeczenia o niepełnosprawności, ponadto nie ma możliwości doboru odpowiedniej rodziny zastępczej do zaburzeń dziecka co powoduje później konieczność przenoszenia np. do specjalistycznej formy opieki.

Dodatkowo pracownicy socjalni i asystenci mają dostęp do szkoleń specjalistycznych, jednakże zazwyczaj są to szkolenia związane z procedurami i typowo pracą socjalną, natomiast rzadko swoim zakresem obejmują aspekty psychologiczne, psychotraumatologiczne, znaczenie przekazu transgeneracyjnego oraz negatywny wpływ, jaki ma wychowanie w środowisku dysfunkcyjnym na rozwijające się dziecko. Tym samym często następuje koncentracja na procedurach, natomiast niezauważone zostają pewne psychologiczne aspekty funkcjonowania rodziny. Na terenie powiatu kartuskiego tylko dwa ośrodki pomocy społecznej mają regularną superwizję pracy socjalnej. W pozostałych ośrodkach albo nie stwierdzono takiej potrzeby, albo superwizja była realizowana nieregularnie w oparciu o projekty, albo miała charakter czasowy i zakończono ją. Tym samym, pracownicy nie mają dostępu i możliwości omawiania przypadków własnej pracy socjalnej w obiektywnych warunkach i otrzymania komentarza specjalisty, a jedynie mogą korzystać z tzw. superwizji koleżeńskej, czyli omawiania spraw we własnym zespole. Sytuacja ta sprawia, że pracownicy, często wywodząc się z miejscowości w których pracują, w ocenie sytuacji rodziny często kierują się własnym poglądem, doświadczeniem z własnej rodziny lub wiedzą potoczną. Nie mają też otwartości, żeby rozmawiać z podopiecznymi o sprawach intymnych – np. o seksualności i antykoncepcji. Jest to niezwykle trudna sytuacja, ponieważ pracownicy muszą bazować na własnych zasobach, a jednocześnie sposób prowadzenia pracy socjalnej nie podlega serdecznej weryfikacji i wsparciu, a jedynie formalnej kontroli. W toku konsultacji z pracownikami socjalnymi ujawniono również nieoficjalny przekaz w większości gmin, że należy za wszelką cenę unikać umieszczania dzieci w pieczy zastępczej, ponieważ w wyniku regulacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej gminy ponoszą koszty związane z pobytem dzieci w pieczy, co wedle zamysłu ustawodawcy miało motywować do intensywniejszej pracy na rzecz utrzymania dzieci w ich środowisku rodzinnym, natomiast przyniosło skutek odwrotny – bagatelizowanie lub zatajanie problemów rodziny.

W tym kontekście zaskakuje rozbieżność w rozumieniu problemów społecznych w poszczególnych gminach, niemniej przekazane dane za rok 2023 są porażające. Biorąc pod uwagę fakt, że gminy dysponują skutecznymi narzędziami pracy socjalnej i są uważne na

problemy rodzin, niepokojący jest fakt, że złożono prawie 100 wniosków o wgląd w sytuację rodziny. Oznacza to, że gmina wyczerpała własne narzędzia, rodzina nie współpracuje w zakresie poprawy swojej sytuacji i potencjalnie każde takie zgłoszenie może oznaczać konieczność zabezpieczenia dzieci z tej rodziny a stosunkowo niskie liczby dotyczące dysfunkcji i patologii społecznych występujących na terenie poszczególnych gmin.

Tabela 1. Problemy społeczne w poszczególnych gminach powiatu kartuskiego w 2023 roku

Gmina/problem	Chmielno	Przodkowo	Stężycza	Kartuzy	Sulęcyno	Sierakowice	Somonino	Żukowo
Liczba rodzin objętych asystenturą	7	14	4	42	5	16	19	55
Liczba wniosków o wgląd w sytuację rodziny	9	10	10	23	0	2	6	36
Liczba rodzin dotkniętych problemem przemocy	40	9	12	17	1	47	37	45
Liczba rodzin z innymi dysfunkcjami	100	153	4	69	5	476	539	91

Nadal odczuwamy psychologiczne i społeczne skutki pandemii w postaci rozpadu więzi rodzinnych, nasilenia zaburzeń depresyjnych i lękowych, pogorszenie sytuacji rodzin wskutek utraty zatrudnienia, zaburzenia psychiczne wynikające z przeniesienia znacznej części aktywności do świata wirtualnego (zarówno u dzieci jak i u dorosłych); nadal wiele osób przejawia zagubienie wskutek obowiązywania niejasnych lub sprzecznych przepisów prawa podczas pandemii, nadal wiele rodzin boryka się z utratą bliskich lub skutkami zdrowotnymi wskutek zakażenia koronawirusem. Na taką sytuację nałożył się wybuch wojny w Ukrainie, który przyniósł wiele niekorzystnych zjawisk społecznych dla lokalnej społeczności. Zarówno z poziomu nasilenia objawów depresyjno-lękowych z powodu zagrożenia wojną (w skrajnych przypadkach pojawiły się objawy paranoidalne i psychotyczne), jak również z poziomu funkcjonowania społecznego. Początkowo społeczeństwo polskie było otwarte i nastawione na pomoc uchodźcom z Ukrainy. Jednakże im dłużej trwał ten stan, tym więcej pojawiło się nietolerancji, zawiści i zachowań niepożądanych w stosunku do uchodźców. Były to zarówno poglądy wynikające z naszych narodowych doświadczeń z przeszłości, niemające umocowania w rzeczywistości, jak i zawiść z powodu różnych, niezłatwionych w naszym przekonaniu spraw, np. dostępności świadczeń, zasobów pieniężnych, wizyt lekarskich itp. dla obywateli Ukrainy po poczucie zagrożenia spowodowanego przez realny wzrost przestępczości ze strony obywateli Ukrainy.

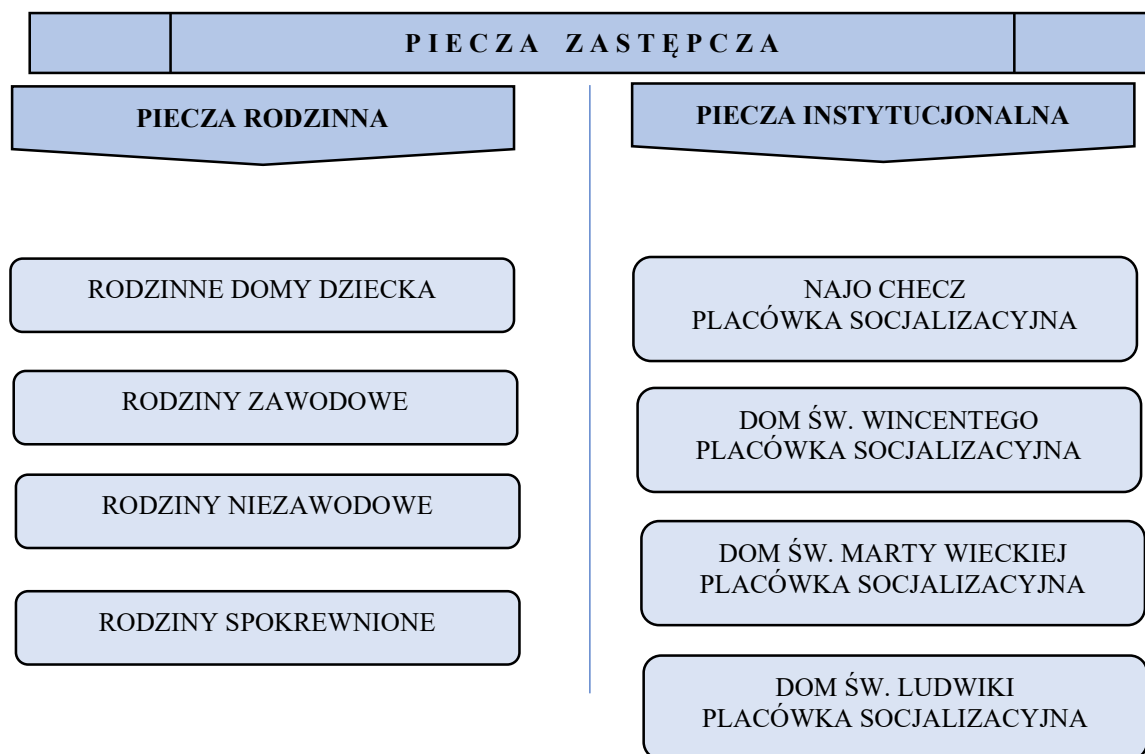
W ostatnim czasie mamy do czynienia z wybuchem wojny na terenie Izraela i strefy Gazy, które nie dotyczą nas bezpośrednio, jednakże wywołują zmasowane poczucie zagrożenia, jak również budzą zadawnione konflikty i zawiści („Żydom to nie można ufać, niby tacy pokrzywdzeni, a bomby spuszczaają”, „Arabowie to terroryści i mordercy”). O ile lęki te i zawiści realizują się w Polsce jedynie na poziomie werbalnym, to są odczuwalne dla dzieci wychowujących się w atmosferze napięcia i niepokoju.

Nadal nierozwiązana pozostaje sytuacja na granicy z Białorusią, co powoduje lęk, że nastąpi niekontrolowany napływ uchodźców o nieznanym statusie, którzy mogą okazać się przestępcami lub osobami zaburzonymi, ponadto korzystać będą ze świadczeń, które w przekonaniu ludzi należą się im.

Sytuacja polityczna w Polsce od lat wprowadziła podziały w rodzinach, wzajemną nienawiść i konflikty na tle politycznym. Pojawiło się zagrożenie kreowane przez polityków, a na poziomie polskich rodzin rozumiane jako coś z czym trzeba walczyć i likwidować. W związku z tym, nie są zauważane problemy psychiczne dzieci, często postrzegane przez rodziców jako problem wychowawczy do rozwiązania, a nie sytuacja do omówienia i zrozumienia. Nie ma akceptacji dla kształtującej się seksualności dziecka, w związku z czym dzieci i młodzież nie mają przestrzeni do rozmowy o swoich dylematach, trudnościach, wątpliwościach.

Omówione pokrótce na potrzeby tego opracowania problemy społeczne, pogrupowane w trzy obszary pokazują, jak trudna jest dzisiaj sytuacja polskiej rodziny, a przede wszystkim jak trudna jest sytuacja dzieci widzianych jedynie jako składowa tej rodziny, używanych w różnych narracjach i w różnym celu, ale niewidzianych jako podmiot, którego dobrostan powinien być główną ideą jego rodziców, służb i instytucji, polityków oraz całego społeczeństwa. Tym samym opracowując program rozwoju pieczy zastępczej w powiecie kartuskim na lata 2024-2026, jego autorzy jako nadrzędne przyjmują dobro dziecka oraz jego rozwoju i wokół tego dobra spróbują budować spójny i wysokiej jakości system opieki, biorąc jednakże pod uwagę fakt, że piecza zastępcza jest jedynie wycinkiem całego systemu społecznego, a wiele powinno zadziałać na rzecz zachowania dziecka w jego rodzinie pochodzenia, jak i po odebraniu dziecka na rzecz jego powrotu, co zdarza się rzadko.

Pieczna zastępcza na terenie powiatu kartuskiego realizowana jest zarówno w formie instytucjonalnej, jak i rodzinnej, co pokazuje poniższy wykres:

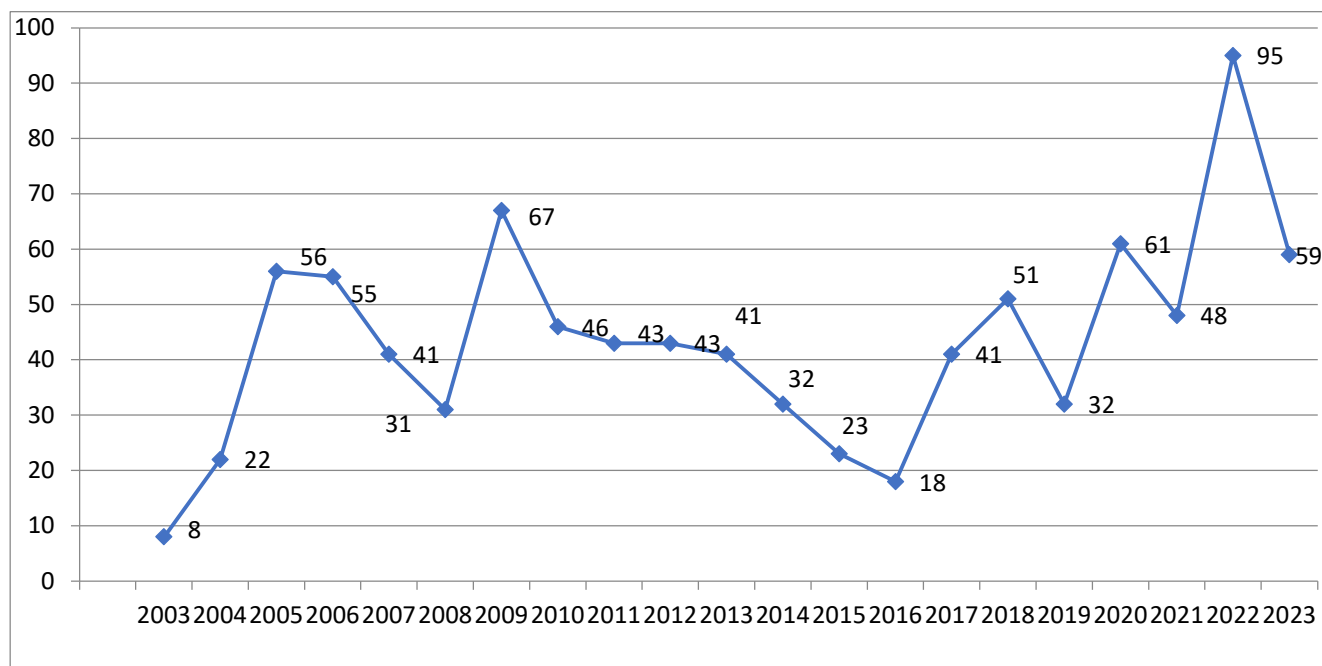

Aktualnie posiadamy w swoich zasobach 9 rodzinnych domów dziecka, 12 zawodowych rodzin zastępczych, 37 niezawodowych rodzin zastępczych oraz 45 spokrewnionych z dzieckiem rodzin zastępczych. Łącznie w powiecie kartuskim funkcjonują 103 rodziny zastępcze. Pochylić należy się nad ilością niezawodowych rodzin zastępczych – wydawałoby się, że ich liczba jest stosunkowo duża i powinna zapewniać miejsce potrzebującym dzieciom. Należy jednak zauważyć, że w większości są to rodziny ustanawiane „na szybko” w sytuacji losowej, w osobach najbliższych krewnych, którzy zgodnie z ustawą nie stanowią „spokrewnionej” rodziny zastępczej, a niezawodową. Niestety, często osoby te nie są przygotowane do tej funkcji, nie spełniają warunków ustawowych, nie są otwarte na współpracę z instytucjami, świadczenie pomocy wielospecjalistycznej dla dzieci, które mają pod opieką, oraz na podnoszenie własnych kompetencji w zakresie wychowawczym i opiekuńczym.

Według stanu na dzień 31 października 2023 roku nie mamy wolnych miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej, w pieczy instytucjonalnej, brakuje miejsc interwencyjnych w pieczy instytucjonalnej oraz zajęte są wszystkie miejsca interwencyjne w pieczy rodzinnej, bez perspektywy zwolnienia w najbliższych miesiącach, mimo terminów narzuconych ustawowo (postępowania nie zakończą się w ciągu ustawowych 4 miesięcy, a nie ma perspektywy na przeniesienie dzieci do długoterminowej opieki zastępczej).

Dynamikę umieszczeń dzieci w środowiskach zastępczych na przestrzeni lat działalności PCPR pokazuje wykres nr 1.

Wykres 1. Liczba dzieci z terenu powiatu kartuskiego umieszczonych w zastępczych formach opieki w latach 2003 – 2023

Pamiętać należy, że stosunkowo duża liczba umieszczeń spowodowana jest ustanawianiem jako rodzin zastępczych osób z najbliższego otoczenia dziecka (czyli nie przeszkolonych ani niezakwalifikowanych do pełnienia tej funkcji) i powstające „ad hoc” rodziny nie powiększają bazy miejsc w pieczy zastępczej. Natomiast ilość miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych jest stała, miejsca zwalniają się tylko w sytuacji pełnoletności wychowanka lub powrotu pod opiekę rodziców. Adopcje dzieci z placówki opiekuńczo-wychowawczej praktycznie nie zdarzają się. Przepelnienie w rodzinnej pieczy zastępczej oraz brak rodzin zainteresowanych opieką nad starszymi dziećmi lub większymi rodzeństwami powoduje, że nie ma przepływu dzieci z instytucjonalnej pieczy do rodzinnej. Tym samym pracownicy placówki opiekuńczo-wychowawczej tracą pewne narzędzie okresowej oceny sytuacji dziecka, tzn. proponowanie przejścia do rodziny zastępczej. Ruch odbywa się jedynie jednostronnie, tzn. w sytuacji kiedy poziom zaburzeń u dziecka powoduje, że opiekunowie zastępczy nie dają sobie rady, a inni wychowankowie są zagrożeni, następuje w miarę wolnych miejsc przeniesienie dziecka z pieczy rodzinnej do instytucjonalnej. W związku z tą sytuacją w ogólnie nie istnieje takie narzędzie jak dobór odpowiedniego rodzaju pieczy dla konkretnego dziecka a jest ono umieszczane tam, gdzie jest miejsce, często wbrew zasadom i jego dobru oraz dobru pozostałych dzieci w pieczy (np. kolejne zaburzone dziecko jest „dokładane” do podobnie funkcjonującej grupy w placówce; w rodzinie zastępczej gdzie powinien być zindywidualizowany kontakt z dzieckiem, „dokładane” są kolejne dzieci ze szkodą dla tego wcześniej umieszczonego, albo umieszczenie odbywa się niezależnie od aktualnej sytuacji życiowej czy zdrowotnej opiekunów

zastępczych (np. niedługo po urodzeniu własnego dziecka w tzw. położu lub w przypadku zmęczenia i wypalenia opiekunów).

W roku 2023 - 47 dzieci trafiło do pieczy rodzinnej, a 12 dzieci trafiło do pieczy instytucjonalnej. Oprócz nowych dzieci przyjętych do rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych w pieczy zastępczej w roku 2023 łącznie przebywało 287 dzieci, co obrazuje tabela nr 2.

Tabela 2. Liczba dzieci w pieczy zastępczej w 2023 roku

Lp.	Wyszczególnienie form pieczy	Liczba rodzin i placówek	Liczba dzieci korzystających
1	Rodziny zawodowe	9	24
2	Rodziny zawodowe o charakterze pogotowia	2	7
3	Rodziny zawodowe specjalistyczne	1	1
4	Rodziny niezawodowe	37	54
5	Rodziny spokrewnione	45	80
6	Rodzinne domy dziecka	9	64
7	Placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego	4	57
Razem			287

Jak pokazuje poniższa tabela, najczęstszą przyczyną umieszczeń dzieci w pieczy zastępczej nadal jest uzależnienie od alkoholu oraz jako nowy trend, używanie innych substancji psychoaktywnych (narkotyki) oraz niewydolność opiekuńczo-wychowawcza. Na kolejnym miejscu plasuje się negatywne zjawisko społeczne jakim jest przemoc domowa. Trend ten pokazuje jak ważna jest ingerencja służb społecznych mająca na celu w zależności od sytuacji życzliwą pomoc lub natychmiastowe przerwanie zachowań przemocowych, z zatrzymaniem sprawcy lub natychmiastowym odebraniem dzieci włącznie oraz umożliwienie dostępu do szeroko zakrojonej pomocy specjalistycznej, a także realizacja długofalowych planów pomocy rodzinie uwzględniających tendencję do sięgania po substancje psychoaktywne w sytuacjach trudnych i wpływ tych substancji na pojawienie się zachowań przemocowych.

W okresie pandemii Covid-19 nie było potrzeby zabezpieczenia dzieci z tego powodu (nagła hospitalizacja lub śmierć rodziców). Nie było również konieczności organizowania kwarantanny dla dzieci w pieczy zastępczej mimo, że takie miejsce odosobnienia powstały. Natomiast nową potrzebą w pieczy zastępczej okazała się potrzeba posiadania zasobu rodzin pomocowych na okres skrajnej choroby zakaźnej, kiedy również domownicy nie są w stanie wesprzeć opiekuna zastępczego i doraźnie zorganizować opieki na czas choroby.

Tabela 3. Powód umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej w roku 2023

Lp.	Powód umieszczenia	ilość dzieci
1	nadużywanie alkoholu, narkotyki	15
2	zaniedbania i bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	23
3	sieroctwo	3
4	pobyty rodziców za granicą	0
5	długotrwała choroba rodziców, choroba psychiczna jednego z rodziców	1
6	przemoc	11
7	pobyty rodzica w zakładzie karnym	0
8	pozostawienie w szpitalu	4
9	„okno życia”	1
10	niepełnoletność rodziców	0
11	przeniesienie z pieczy rodzinnej do instytucjonalnej	1
Razem		59

W dalszym ciągu utrzymuje się tendencja, że w pierwszej kolejności dzieci kierowane do pieczy umieszczane są w rodzinach zastępczych. Do placówek trafiają tylko dzieci powyżej 10 roku życia.

Dramatyczny jest fakt, że mimo wprowadzenia w roku 2016 programu „500+” (aktualnie „800+”) wiele rodzin nadal zamieszkuje w trudnych warunkach, nie przeznaczając dodatkowych środków na podniesienie jakości życia. Program sprawił, że nie ma w Polsce rodzin z dziećmi żyjących w skrajnym ubóstwie, podstawowe potrzeby są zabezpieczone, jednakże nie podniosło to umiejętności opiekuńczo-wychowawczych i nie zmieniło sytuacji emocjonalnej w najbardziej dysfunkcyjnych rodzinach. Jednocześnie część rodziców zrezygnowała z pracy zawodowej, również tej dorywczej, co dodatkowo dezorganizuje życie rodziny. Równoległe zaniedbania wobec dzieci, przemoc i inne krzywdzące działania przybierają coraz okrutniejszy charakter.

Znaczący wpływ na rozpad rodziny, obok uzależnienia od alkoholu, mają nowe czynniki, takie jak uzależnienia behawioralne. W rodzinach zanika więź, tradycje, wspólne spędzanie czasu, na rzecz wirtualnej rzeczywistości kreowanej przez portale społecznościowe. Zanika granica pomiędzy tym co dobre i rozwojowe, a tym co niedopuszczalne. Stąd dzieci trafiające do pieczy zastępczej mają znacząco zaburzone więzi, zakłócone funkcjonalnie społeczne, brak im autorytetów moralnych, często doświadczyły nadużycia emocjonalnego lub seksualnego. Tym samym piecza zastępcza nie polega już na zabezpieczaniu podstawowych potrzeb, a na całościowej, wielospecjalistycznej opiece nad dzieckiem.

Z pewnością w ocenie pracowników socjalnych, jak i kuratorów sądowych sprawujących nadzór nad rodzinami, dużo więcej dzieci jest w trudnej sytuacji wymagającej tak poważnej

ingerencji we władzę rodzicielską, jaką jest odebranie dziecka ze środowiska rodzinnego. Dodatkową trudność stanowi fakt, że z powodu braku miejsc w profesjonalnej pieczy zastępczej, kuratorzy sądowi posiłkowali się interwencyjnymi umieszczeniami pod opiekę członków najbliższej rodziny dziecka. Niestety ta forma opieki nie sprawdza się, ponieważ interwencyjnie utworzone rodziny zastępcze w osobach dziadków czy dorosłego rodzeństwa zazwyczaj same stanowią niewydolne środowisko wychowawcze, nie stawiają jasnych granic rodzicom, a często pozostają z nimi w konflikcie, nie chronią dzieci przed dalszym krzywdzeniem przez rodziców i sytuacje takie wymagają szybkiego przeniesienia dzieci. Pandemia COVID-19 dodatkowo pogorszyła tę sytuację. Spokrewnione rodziny nie są chętne do podnoszenia własnych kompetencji, nie chcą uczestniczyć w proponowanych formach pomocy, a reżim sanitarny i obostrzenia dodatkowo zmniejszyły ilość proponowanych rozwiązań. Kolejną grupą rodzin zastępczych ustanawianych „na szybko” w sytuacji konieczności natychmiastowego odebrania dziecka i braku miejsc w pieczy jest poszukiwanie przez kuratorów dalszych krewnych i wskazywanie ich jako potencjalnych kandydatów. Sytuacja niesie za sobą kolejną trudność – wskutek odruchów emocjonalnych i zobowiązań rodzinnych osoby te często zgadzają się na przyjęcie dzieci do opieki, natomiast ze względu na fakt że nie są do tego przygotowani, nie potrafią prawidłowo wypełniać tej funkcji. Często rodzi się frustracja, że oto chcieli pomóc, a teraz wymaga się od nich przewartościowania własnego życia, częstych dni wolnych z pracy na uczestnictwo w szkoleniach i spotkaniach, wymusza się obowiązek korzystania przez ich wychowanków z pomocy specjalistycznej, która jest czasochłonna (dojazdy) i często kosztowna.

W tej sytuacji często współpraca z takimi rodzinami jest frustrująca dla obu stron, a w przypadku jasnego stawiania granic i wymagań przez pracowników zespołu ds. rodzinnej pieczy zastępczej – rodziny te informują o woli rezygnacji. A ponieważ miejsc w pieczy zastępczej nie ma i nie istnieje realna możliwość przeniesienia dzieci, to dzieci te trwają w takiej niezabezpieczającej potrzeb dziecka rodzinie zastępczej, często uczestnicząc w negatywnej dynamice rodzinnej i rozgrywkach pomiędzy opiekunami a rodzicami biologicznymi, a często również w gierkach i rozgrywkach mających na celu ukrycie różnych tajemnic rodzinnych przez przedstawicielami instytucji. W odpowiedzi na ten problem ustalono, że obowiązek odbycia szkolenia będzie wpisany w postanowienia Sądu, a przedstawiciele Sądu będą bardziej dosadnie informować o prawach i obowiązkach związanych z pełnieniem funkcji rodziny zastępczej. Ponadto zgodnie z zapisami nowelizacji ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wprowadzono wstępną kwalifikację dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. Tym samym, w przypadku negatywnej kwalifikacji wstępnej, jest o tym fakcie informowany Sąd. Jednakże nadal znajdujemy się w punkcie wyjścia, ponieważ Sąd Rodzinny w takiej sytuacji żąda wskazania innego środowiska zastępczego a tych miejsc nie ma.

Struktura pieczy zastępczej na terenie powiatu kartuskiego

Pieczka rodzinna

Struktura rodzinnego środowiska zastępczego wskazuje na przewagę ilości dzieci przebywających w niezawodowych rodzinach zastępczych, aczkolwiek w ostatnim czasie trend ten wyrównuje się na korzyść rodzin spokrewnionych z dzieckiem. Przyczyny takiego stanu rzeczy opisano wyżej - jak nadmieniono na wstępie, rodziny spokrewnione zazwyczaj mają niskie kompetencje wychowawcze, same żyją w trudnych warunkach bytowych, mają też utrudnioną możliwość korzystania ze specjalistycznego wsparcia (np. nie dysponują własnym pojazdem). Często negują potrzebę otaczania dzieci fachową pomocą np. psychiatry czy psychologa, ponadto zdarza się, że w sytuacji odkrycia krzywdzenia dziecka negują ten fakt, próbują go umniejszyć czy ukryć celem ochrony rodzica dziecka, który jest ich dzieckiem. Na sytuację taką składa się mnóstwo czynników psychologicznych – m. in. zaprzeczanie krzywdzie dziecka, własne poczucie winy, lęk przed konsekwencjami prawnymi. Wydaje się, że przy uznaniu, iż konieczne jest podtrzymywanie więzi z rodziną pochodzenia oraz tożsamości dziecka, jednak korzystniejsze jest umieszczanie dzieci w niespokrewnionych środowiskach zastępczych, gdzie jakość opieki jest wyższa. Ilość dzieci przebywających w poszczególnych formach pieczy obrazuje wykres nr 2.

Wykres 2. Ilość dzieci przebywających w pieczy zastępczej rodzinnej w roku 2023

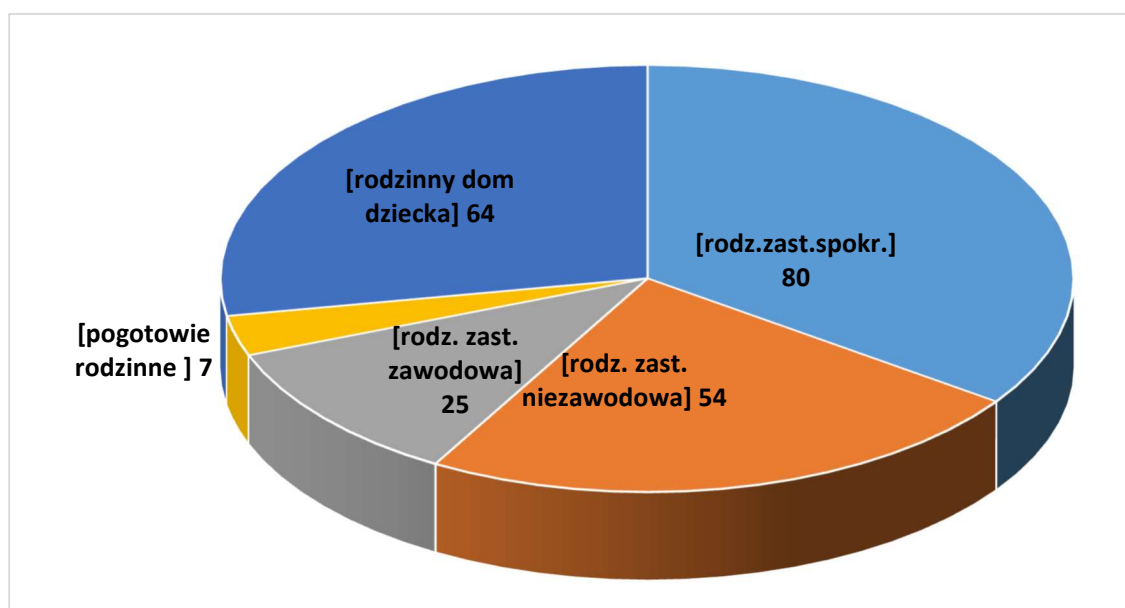

Tabela 4. Liczba rodzin zastępczych w powiecie kartuskim w latach 2013 – 2023

Lp.	Wyszczególnienie	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1	Rodzina zastępcza spokrewniona	31	32	29	32	26	28	29	40	42	45	45
2	Rodzina zastępcza niezawodowa	38	37	38	39	32	35	30	34	37	38	37
3	Rodzina zastępcza zawodowa	7	9	9	11	10	10	12	10	14	12	10
4	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	2
5	Rodziny dom dziecka	2	3	3	3	5	6	6	8	7	9	9
OGÓLEM		80	81	81	87	75	81	78	93	101	105	103

Pieczą instytucjonalną

W system pieczy zastępczej doskonale wpisują się placówki opiekuńczo-wychowawcze na terenie powiatu, prowadzone przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego a'Paulo. Na podstawie ogłoszonego w dniu 15 listopada 2023 r. otwartego konkursu ofert na zapewnienie pieczy instytucjonalnej dla 56 dzieci, Zarząd Powiatu Kartuskiego po zapoznaniu się z opinią komisji konkursowej, w dniu 30 stycznia 2024 roku zawarł umowy na realizację zadania przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a'Paulo w Chełmnie. Umowy te wygasają z dniem 31 stycznia 2029 roku.

W ramach zawartych umów funkcjonują na terenie Kartuz trzy placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego (po 14 wychowanków każda) oraz jedna placówka opiekuńczo-wychowawcza łącząca zadania typu socjalizacyjnego oraz typu interwencyjnego (12 miejsc + 2 miejsca interwencyjne) spełniające warunki określone w art. 106 ww. ustawy, posiadające zezwolenia Wojewody Pomorskiego wydane w dniu 23 stycznia 2019 r. na czas nieokreślony, oraz w dniu 30 stycznia 2024 r. na czas nieokreślony.

Placówki zapewniają opiekę przede wszystkim dzieciom starszym, ale także wieloosobowym rodzeństwom, które trudno umieścić we wspólnym rodzinnym środowisku zastępczym. Smutną prawdą jest też taka, że placówka często jest "miejscem ostatniej szansy" dla bardzo zaburzonych dzieci, które nie zaaklimatyzowały się w rodzinach zastępczych bądź opieka nad nimi przerastała środowisko rodzinne. Zaskakuje fakt, że często dzieci te lepiej funkcjonują w placówce i opieka nad nimi wydaje się być mniej absorbująca niż w rodzinie zastępczej. Dzieci te często są planowane do umieszczenia w specjalistycznych placówkach typu MOS lub w szpitalu psychiatrycznym, natomiast z czasem okazuje się, że podczas okresu oczekiwania na miejsce ustępuje potrzeba poszukiwania innego miejsca. Aktualnie placówki proponują profesjonalną opiekę – dzieci są diagnozowane przez zespół specjalistów i, w razie potrzeby, na miejscu mają opiekę psychologa i lekarza psychiatry. Większość wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych prezentuje zaburzenia z kręgu psychicznych oraz posiada orzeczenia

o niepełnosprawności, co obrazuje poniższa tabela. Obecna sytuacja przemawia za tym, aby co najmniej jedną z placówek przekształcić w placówkę specjalistyczną.

Tabela 5. Liczba dzieci w POW wymagających specjalistycznego wsparcia

Nazwa placówki opiekuńczo-wychowawczej	Ogólna liczba wychowanków	Liczba wychowanków z orzeczeniem o niepełnosprawności	Liczba wychowanków będąca pod opieką psychiatry
Dom św. Wincentego	14	2	8
„Najo Checz”	14	2	4
Dom św. Ludwiki	15	1	9
Dom bł. s. Marty Wieckiej	14	4	6

Problematyczny jest fakt, który wynikał przy umieszczaniu dzieci wychowanków pieczy instytucjonalnej. Wydaje się, że ze względu na to, że placówki są prowadzone przez Zgromadzenie, nie są wystarczająco poruszane tematy związane z seksualnością człowieka, rozwojem psychoseksualnym, ochroną własnych granic, antykoncepcją i podobne. Biorąc pod uwagę fakt, że wiele dzieci w placówce ma doświadczenie wykorzystania seksualnego, życzliwa opieka psychologa obeznanego z takimi tematami, jak również możliwość rozmawiania z wychowawcami na takie tematy jest wręcz koniecznością.

Doceniając nieoceniony wkład Zgromadzenia w budowanie systemu opieki nad dzieckiem i rodziną, nie sposób nie zauważyć jednak, że stosunkowo niski koszt powoduje, że przy nasilonych problemach psychicznych przyjmowanych dzieci, trudnościach w dostępie do bezpłatnej pomocy specjalistycznej w ramach NFZ, konieczności zapewnienia czasami dodatkowej pomocy w postaci zwiększonego personelu w placówce zwyczajnie brakuje środków na ten cel. Ponadto, stanowiąc monopol w zakresie instytucjonalnej pieczy zastępczej na terenie powiatu, Zgromadzenie bywa w trudnej sytuacji związanej z koniecznością przyjmowania wszystkich dzieci, niezależnie od poziomu zaburzeń w miarę posiadanych wolnych miejsc. Zdarza się, że dzieci wzajemnie oddziałują na siebie i niekorzystne jest umieszczenie wspólnie dzieci o różnych zaburzeniach. Tym samym konieczne wydaje się powołanie nowej placówki opiekuńczo-wychowawczej typu socjalizacyjnego, prowadzonej przez inny podmiot, która zapewniałaby wysokiej jakości opiekę, w tym specjalistyczną, ale również dawała możliwość „wymiany” wychowanków lub szansę na dobór w zależności od indywidualnych potrzeb przyjmowanego dziecka. Tym samym nowa placówka opiekuńczo-wychowawcza uzupełniałaby ofertę istniejących placówek i dawała możliwości relokacji np. dzieci z wysokim poziomem zaburzeń, co znacząco poprawiło funkcjonowanie tych mniej zaburzonych i całej placówki, a tym bardziej zaburzonym dałoby szansę na większą uwagę personelu. Nowelizacja ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 2023 r. znacząco utrudniła powoływanie nowych placówek opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, zgodnie z ideą

deinstytucjonalizacji. Natomiast w sytuacji, kiedy wciąż przybywa dzieci do umieszczenia w pieczy zastępczej, nie przybywa rodzin zastępczych, ponadto te które istnieją, nie są w stanie przyjąć większej ilości dzieci, powstanie nowych placówek wydaje się nieuchronne a wręcz konieczne.

Problemy pieczy rodzinnej

Nadal znaczącą trudność w kształtowaniu systemu pieczy zastępczej stanowi brak kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, a w szczególności rodzin specjalistycznych oraz kandydatów gotowych podjąć się opieki nad starszymi dziećmi oraz wieloosobowymi rodzeństwami. W roku 2023 jako kandydaci do pełnienia funkcji rodziny zastępczej przygotowywani byli tylko krewni dzieci, po fakcie umieszczenia dzieci pod ich opieką w sytuacjach nagłych.

Aktualnie funkcjonujące rodziny zastępcze nie zgłaszają wolnych miejsc – wyczerpały możliwości przebudowy mieszkań, są wypaleni lub stan zdrowia oraz ich wiek nie pozwala na rozszerzenie tej działalności.

Upływający czas nieuchronnie zubaża bazę wolnych miejsc – rodziny zastępcze starzeją się i deklarują opiekę nad przyjętymi dziećmi do czasu ich pełnoletności bądź swojego wieku emerytalnego. Stąd potrzeba ustanawiania rodzinami zastępczymi osób w młodszym wieku, jednakże z wystarczającym doświadczeniem życiowym i kompetencjami.

Tabela 6. Struktura wieku rodziców zastępczych w roku 2023

Lp.	Wiek	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodziny dom dziecka	Razem
1	Do 21 lat	1	0	0	0	0	1
2	22-30	0	1	1	0	0	2
3	31-40	0	7	0	1	0	8
4	41-50	5	11	3	0	3	22
5	51-60	16	15	6	1	5	43
6	61-70	16	2	0	0	1	19
7	Powyżej 71 lat	7	1	0	0	0	8

Jak wynika z tabeli wiek opiekunów zastępczych podnosi się i większość stanowią osoby pomiędzy 41 a 60 rokiem życia, co przekłada się znacząco na jakość sprawowanej opieki ze względu na stan zdrowia i ogólną sprawność psychofizyczną. Nie bez znaczenia jest fakt, że

w takiej sytuacji zwiększa się różnica pokoleniowa pomiędzy opiekunami a wychowankami, co również prowadzi do konfliktów międzypokoleniowych, ale także banalnych w swoim wymiarze trudności – np. starsze osoby mają trudność z obsługą komputera. W związku z tym, nie są w stanie na bieżąco monitorować sytuacji szkolnej za pośrednictwem dziennika elektronicznego, ale także świat wychowanka i jego problemy w dużym stopniu umiejscowione w rzeczywistości wirtualnej są dla opiekuna obce i niezrozumiałe. Są to sytuacje wymuszone losowo, natomiast jakość tej opieki nie jest wysoka.

Aktualnie praktycznie nie dysponujemy wolnymi miejscami w rodzinnej pieczy zastępczej ani w instytucjonalnej. Rok 2023 był kolejnym okresem, kiedy zwracaliśmy się o pomoc do innych organizatorów pieczy zastępczej na terenie województwa, jak również w kraju, i działanie takie stało się standardem w ewentualnym pozyskiwaniu miejsc. Oznacza to, że najważniejsze jest pozyskanie miejsca, niezależnie od potrzeb dziecka – np. utrzymywania stałego kontaktu z rodzicami lub zachowania więzów rodzinnych i przyjacielskich. Niestety w ościennych powiatach sytuacja jest podobna – dotychczasowa baza miejsc została wyczerpana i brakuje nowych kandydatów. Brakuje również placówki specjalistycznej dla dzieci i młodzieży prezentującej nasilone zachowania destrukcyjne i agresywne po przeżytej przemocy lub traumie oraz miejsc interwencyjnych. W związku z powyższym, nie udało się pozyskać miejsc w pieczy zastępczej dla dzieci pochodzących z powiatu kartuskiego na terenie innych powiatów.

Największą grupę wiekową dzieci trafiających do pieczy stanowiły dzieci w wieku 7 – 13 lat. Wydaje się, że jest to czas, kiedy dzieci rozpoczynają naukę szkolną, rozpoczyna się okres dojrzewania, i kompetencje rodziców, którzy wcześniej jakoś radzili sobie z opieką, wyczerpują się. Ponadto, w tym wieku poszerza się środowisko społeczne dzieci i ewentualne deficyty domu rodzinnego są zauważane przez więcej instytucji. Jest to o tyle niepokojące, że jest to wiek dużej wrażliwości emocjonalnej dzieci, potrzeby indywidualnego kontaktu oraz kształtowania się osobowości i postaw w oparciu o doświadczenia w środowisku zewnętrznym. Są to dzieci, które nie mają już szans na adopcję, a rodzice biologiczni nie są szczególnie zainteresowani ich powrotem do domu rodzinnego. Często są to ludzie jeszcze stosunkowo młodzi i zdarza się, że zamiast podjąć intensywne działania na rzecz powrotu dzieci z pieczy, powołują do życia kolejne dzieci i brak zainteresowania sprawami starszych usprawiedliwiają koniecznością opieki nad niemowlęciem. Sytuacja taka psychologicznie jest tragiczna dla dzieci przebywających w pieczy – oto pojawia się rodzeństwo, które powinno się kochać, natomiast dominującym uczuciem jest rozpacz i zazdrość o miejsce niemowlęcia w rodzinie. Strukturę wieku dzieci w pieczy zastępczej obrazuje poniższa tabela nr 7.

Tabela 7. Struktura wieku dzieci w pieczy zastępczej w powiecie kartuskim – stan na 31.12.2023 r.

Lp.	Wiek dziecka	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodzinny dom dziecka	Placówki opiekuńczo-wychowawcze	Razem
1	Do 3 lat	6	13	3	5	4	0	31
2	4 - 6	9	3	6	2	5	0	25
3	7-13	34	15	9	0	36	24	118
4	14-17	22	18	6	0	13	30	89
5	18-24	9	5	1	0	6	3	24

Powiat jest otwarty na profesjonalizację pieczy zastępczej – zawieranie umów o świadczenie usług jako zawodowa rodzina zastępcza i prowadzący rodzinny dom dziecka, zgodnie z Programem Rozwoju Pieczy Zastępczej, jednakże działanie takie podnosi jakość opieki, a nie przekłada się na ilość pozyskiwanych wolnych miejsc. Mimo to najliczniejszą grupę stanowią rodziny opiekujące się jednym dzieckiem, niedeklarujące możliwości przyjęcia większej ilości wychowanków pod opiekę.

Tabela 8. Struktura rodzin zastępczych wg ilości dzieci przebywających w pieczy w 2023 roku.

Lp.	Liczba dzieci	Rodzina zastępcza spokrewniona	Rodzina zastępcza niezawodowa	Rodzina zastępcza zawodowa	Rodzina zastępcza pełniąca funkcję pogotowia rodzinnego	Rodzinny dom dziecka	Razem
1.	* bez dziecka	0	0	0	0	0	0
2.	z 1 dzieckiem	25	24	2	0	0	51
3.	z 2 dzieci	12	9	3	0	0	24
4.	z 3 dzieci i więcej	8	4	5	2	9	28

* rodziny oczekujące na przyjęcie dziecka

Okres przebywania dzieci w pieczy zastępczej

Nadal utrzymuje się smutna tendencja, że dzieci trafiające do pieczy zastępczej pozostają w niej na długo, najczęściej do pełnoletności. Sytuacja taka ma miejsce, mimo wprowadzenia prawnych uregulowań – m. in. drastycznego skrócenia okresu pobytu w interwencyjnych formach opieki. Doświadczenia powiatów ościennych pokazują, że przepisy te nie są stosowane dla dobra dziecka, tzn. nie mobilizują służb społecznych do bardziej intensywnej pracy na rzecz powrotu dziecka do rodziny pochodzenia ani nie przyspieszają postępowań sądowych regulujących sytuację prawną dziecka. W powiatach ościennych przepis ten powoduje, że dzieci są wielokrotnie przenoszone do innych środowisk zastępczych jedynie po to, aby uczynić zadość przepisom prawa.

W powiecie kartuskim organizator pieczy zastępczej korzysta z przepisu dotyczącego warunkowego przedłużenia długości pobytu do czasu zakończenia postępowania. W naszej ocenie jest to korzystniejsze ze względu na fakt, że małe dzieci nie muszą zmieniać środowiska, a pozostać w pierwszej rodzinie zastępczej do czasu przeniesienia do rodziny docelowej – adopcyjnej. Niemniej jest to rozwiązanie połowiczne – nadal małe dzieci przebywają w takich formach opieki zbyt długo, co skutkuje zaburzeniami rozwoju emocjonalnego – dzieci przywiązują się do opiekunów zastępczych i w sytuacji adopcji przeżywają żalobę “po opiekunach” a nie po rodzicach biologicznych, których zazwyczaj nie pamiętają. Takie sytuacje wpływają negatywnie na rozwój emocjonalny dziecka, stwarzają niepotrzebną sytuację traumy rozstania z opiekunami zastępczymi na rzecz środowiska adopcyjnego, a jednocześnie pozbawiają dziecko możliwości wzrastania prawie od początku życia w docelowym środowisku.

Poniższa tabela obrazuje, jak długi był okres pobytu w pieczy dzieci – stan na 31.12.2023 r.

Tabela 9. Długość pobytu dzieci w pieczy zastępczej

Długość pobytu	Ilość dzieci
do 1 roku	42
1 rok – 2 lata	34
2 lata- 3 lata	40
Powyżej 3 lat	114

Postępowanie adopcyjne

Prowadzenie procedur przysposobienia stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach współpracuje z Pomorskim Ośrodkiem Adopcyjnym w Gdańsku. Do adopcji w latach ubiegłych (2020 – 2023) trafiło łącznie 27 wychowanków, co obrazuje tabela nr 10.

Tabela 10. Liczba dzieci przysposobionych z terenu powiatu kartuskiego

	2020	2021	2022	2023
Dzieci przysposobione	2	3	14	8

Przygotowanie kandydatów do roli rodziny zastępczej

Poszukując rodzin zastępczych należy koncentrować się na ludziach o wielkich sercach, gotowych przyjąć pod swój dach pozbawione opieki dziecko, ale ze świadomością wszelkich problemów i konsekwencji z tego wynikających. Ludzi gotowych i otwartych na poszukiwanie pomocy i ciągle podnoszenie swoich kompetencji, jednym słowem - specjalistów.

Na dziś i w najbliższej przyszłości piecza zastępcza polega na wyrównywaniu deficytów wychowanków, również tych psychicznych i emocjonalnych, dbaniu o edukację i wszechstronny rozwój, budzeniu aspiracji życiowych dzieci i pokazywaniu im życia odmiennego od tego, jakie znają z domu rodzinnego.

Podczas szkoleń kandydatów należy położyć jeszcze większy nacisk na emocjonalną stronę wychowania i opieki, organizowanie różnorodnych szkoleń, wykładów, warsztatów i superwizji. Rodziny, które utrzymują stały kontakt z organizatorem pieczy konsultują się, doksztalają się, lepiej radzą sobie ze sprawowaniem opieki.

W związku z nowelizacją ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w roku 2023 zweryfikowano procedurę kwalifikacyjną do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. Procedurę uzupełniono o sformalizowaną wstępną kwalifikację, przygotowano odświeżony pakiet wymaganych dokumentów oraz zaktualizowano informacje na stronie internetowej PCPR.

Nowa procedura została wprowadzona na mocy Zarządzenia nr 4/2024 Dyrektora PCPR w Kartuzach z dnia 16 stycznia 2024 r. i aktualnie jest obowiązująca.

Program szkolenia kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej został opracowany przez pracowników Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach w oparciu o wytyczne zawarte w rozporządzeniu Ministra Rodziny i Polityki Społecznej z dnia 6 listopada 2023 r. w sprawie szkoleń dla kandydatów do sprawowania pieczy zastępczej. Opracowanie programu zostało poprzedzone szeroką analizą sytuacji społecznej, zawodowej i rodzinnej zarówno osób zagrożonych kryzysem, zamieszkujących na terenie powiatu, jak i kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. Przy pracach nad programem uwzględniono doświadczenia zawodowe pracowników PCPR oraz historie poszczególnych wychowanków pieczy zastępczej na przestrzeni ostatnich lat, a także wdrożenie nowych programów wspierających dziecko i rodzinę.

Złożono wnioski do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej o akceptację zaktualizowanego programu szkoleniowego pn. „Nasze Dzieci”.

Trudności i deficyty dzieci trafiających do pieczy

Jednym z problemów przy umieszczaniu dzieci w pieczy zastępczej jest brak głębokiej i trafnej informacji na temat ich dotychczasowej sytuacji osobistej i rodzinnej. Wiele rodzin dysfunkcyjnych nadal nie współpracuje z asystentem rodziny. Ponadto, diagnozy sytuacji rodziny sporządzane przez asystentów dotyczą w znaczącym stopniu sytuacji socjalnej, natomiast nie zawierają szczegółowych informacji o historii rodziny, genogramie, więziach i zaburzeniach emocjonalnych. Zapewne wynika to z nikłego przygotowania asystentów do pracy w takim obszarze oraz braku narzędzi, co w dalszej konsekwencji znacząco utrudnia rozpoczęcie pracy terapeutycznej z dziećmi. Organizator pieczy zastępczej nie otrzymuje również diagnozy psychofizycznej dziecka. Diagnoza taka jest sporządzana dopiero po umieszczeniu dziecka

w pieczy, na podstawie badania psychologicznego, wywiadu z opiekunami oraz rodzicami dziecka, jeśli są dostępni. Diagnoza taka jest jednakże obarczona błędem, ponieważ na wynik badania ma wpływ sytuacja odebrania dziecka ze środowiska rodzinnego, tym samym nie jest możliwe określenie jego wyjściowego stanu psychicznego oraz poziomu rozwoju.

Małe dzieci trafiające do rodzinnego środowiska zastępczego bardzo często prezentują deficyty ze spektrum FAS. U starszych dzieci dominują zaburzenia potraumatyczne, często pod postacią niepokoju, nadpobudliwości z deficytem uwagi (u nastolatków przejawiająca się poprzez zachowania opozycyjno-buntownicze), niepełnosprawność intelektualna w stopniu lekkim, oznaki demoralizacji, depresje młodzieńcze, zachowania ryzykowne, zachowania seksualne, specyficzne zaburzenia umiejętności szkolnych, autoagresja. Większość dzieci prezentuje znacząco zaburzone więzi. Do tego dochodzą deficyty zdrowotne wynikające zarówno z chorób somatycznych, jak i zaniedbań opiekuńczych we wczesnym okresie rozwoju (brak szczepień o czasie, brak adekwatnej opieki medycznej, częste infekcje wynikające np. z posuniętej próchnicy lub nieodpowiedniej higieny), wreszcie trwałe uszkodzenia będące skutkiem przemocy. Wiele zaburzeń występuje łącznie. Dzieci w pieczy zastępczej wymagają szczegółowej diagnozy, zarówno psychologiczno-pedagogicznej, jak i medycznej oraz całościowej opieki.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakłada na organizatora pieczy obowiązek gromadzenia informacji dotyczących dziecka mającego trafić do środowiska zastępczego. Realizacja tego obowiązku napotyka na wiele zewnętrznych trudności – np. placówki służby zdrowia zasłaniają się tajemnicą medyczną i nie udostępniają dokumentacji medycznej dziecka, Sąd w prowadzonym postępowaniu opiekuńczym posiada w większości informacje dotyczące rodzica i dysfunkcji w jego funkcjonowaniu, natomiast niewiele informacji związanych bezpośrednio z sytuacją dziecka, ośrodki pomocy społecznej również mają informacje przydatne do realizacji swoich zadań. Powoduje to sytuację, że prawie niemożliwe jest ustalenie potrzeb psychicznych i emocjonalnych dziecka tuż przed umieszczeniem w pieczy. Żadna z jednostek nie przeprowadza też wymaganej ustawowo diagnozy psychofizycznej dziecka. Brakuje głębokiej i trafnej informacji na temat dotychczasowej sytuacji osobistej i rodzinnej.

Dzieci w pieczy zastępczej wymagają szczegółowej diagnozy, zarówno psychologiczno-pedagogicznej jak i medycznej oraz szerokiej opieki specjalistycznej. Ze względu na przejawiane zaburzenia i deficyty, istnieje konieczność specjalistycznej pomocy terapeutycznej blisko miejsca zamieszkania dla dzieci i młodzieży. Pomoc ta jest realizowana w postaci konsultacji psychologicznych. Aktualnie w Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach pracuje trzech psychologów (łącznie 2,5 etatu). Z informacji od koordynatorów pieczy zastępczej oraz opiekunów zastępczych, a także z przeprowadzonych diagnoz psychologicznych wynika, że regularną psychoterapią powinniśmy objąć przynajmniej 50 dzieci przebywających w pieczy

zastępczej. Najbardziej intensywna praca niezbędna jest w pierwszym roku pobytu, niemniej nierzadko jest też potrzeba objęcia regularnym wsparciem dorastającej młodzieży, która przeżywa trudności psychologiczne związku z okresem dojrzewania, który w pieczy przebiega dosyć specyficznie. Psycholodzy PCPR zajmują się przeprowadzaniem diagnozy kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, badaniami psychologicznymi i sporządzaniem opinii o motywacji i predyspozycjach funkcjonujących rodzin zastępczych zgodnie z terminami ustawowymi, nierzadko uczestniczą w posiedzeniach zespołów ds. okresowej oceny sytuacji dziecka, prowadzą psychoedukację i poradnictwo dla opiekunów zastępczych. Są to zadania niezbędne, wynikające z przepisów dotyczących pieczy zastępczej. Dla bardziej adekwatnej odpowiedzi na potrzeby wychowanków, każda z psychologów pracuje przynajmniej 1 dzień w tygodniu w godzinach popołudniowych.

Wypracowano dobrą współpracę z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Kartuzach, dzięki czemu diagnoza pod kątem trudności szkolnych odbywa się szybko i sprawnie, przychylnie rozpatrywane są wnioski o nauczanie indywidualne czy specjalne, jeśli sytuacja tego wymaga. Nawiązano współpracę z prywatnym gabinetem psychiatry dziecięcego, w związku z czym w sytuacjach pilnych dzieci otrzymują wizytę w ciągu kilku dni do tygodnia. Niestety są to wizyty odpłatne.

Integracja środowiska opiekunów zastępczych sprawiła także, że istnieje nieoficjalna „baza danych” o lekarzach i innych specjalistach, opiekunowie wymieniają się informacjami i wzajemnie polecają sobie specjalistów, z których pomocy warto skorzystać. Niestety, ze względu na często wieloletnie zaniedbania, dzieci potrzebują pilnej pomocy i najczęściej są to wizyty odpłatne, aby uniknąć wielomiesięcznego oczekiwania w kolejkach.

Funkcjonowanie rodzin zastępczych na terenie powiatu kartuskiego

Podstawową trudnością jest już nazwa - rodzina zastępcza. Oznacza to, że opiekunowie sprawują w zastępstwie opiekę za rodziców biologicznych. Ale nie znaczy to, że rodzice biologiczni znikają z życia dziecka. Oni uczestniczą w procesie wychowawczym nie zawsze w pozytywny sposób, realnie lub jedynie pozostając w świadomości dziecka. Powoduje to, że rodzina zastępcza nie może realizować swojej własnej wizji wychowawczej, tylko musi ją weryfikować lub konsultować z rodzicami dziecka. Na tym tle często dochodzi do konfliktów, bo opiekunom trudno przyjąć, że rodzic pragnie dobra dziecka, skoro wcześniej je krzywdził, a kompetencje społeczne rodzica z kolei są tak niskie, że jego działania i wskazówki są bezskuteczne.

Ofiarą tego konfliktu jest oczywiście dziecko, które pozostaje w pewnej oczywistej sprzeczności - z jednej strony kocha i uznaje rodzica, z drugiej strony często jest wobec niego

krytyczne i chciałoby się identyfikować z opiekunami, obawia się jednak bycia niełojalnym i tym samym „zdradzania” ojca i matki. Czasami większą trudnością jest całkowity brak rodzica - dziecko oczekuje spotkania, zainteresowania z jego strony, a rodzic tego nie daje - nie odwiedza, albo umawia się na wizyty i nie przychodzi w ustalonych terminach. Cała złość i smutek odrzucenia spadają na rodzinę zastępczą - dziecko nie radzi sobie z trudnymi emocjami i często zwraca się przeciwko opiekunowi, reaguje agresją lub całkowitą apatią i depresją.

Wobec powyższych trudności, konieczne jest specjalistyczne przygotowanie kandydatów, zarówno w obszarze ich własnych kompetencji, jak i otwarcia się na korzystanie z różnorodnych form pomocy specjalistycznej na zewnątrz. Jednocześnie, konieczne jest wspieranie tej trudnej roli poprzez dawanie narzędzi, ale i pomocy organizacyjnej oraz finansowej. Coraz więcej rodzin zastępczych, zyskując coraz wyższe umiejętności oraz specjalizację, pretenduje do statusu zawodowej rodziny zastępczej lub rodzinnego domu dziecka. Konieczność umieszczania wieloosobowych rodzeństw, w związku z limitami liczby dzieci w rodzinach zastępczych, wymusza przekształcenia w rodzinne domy dziecka.

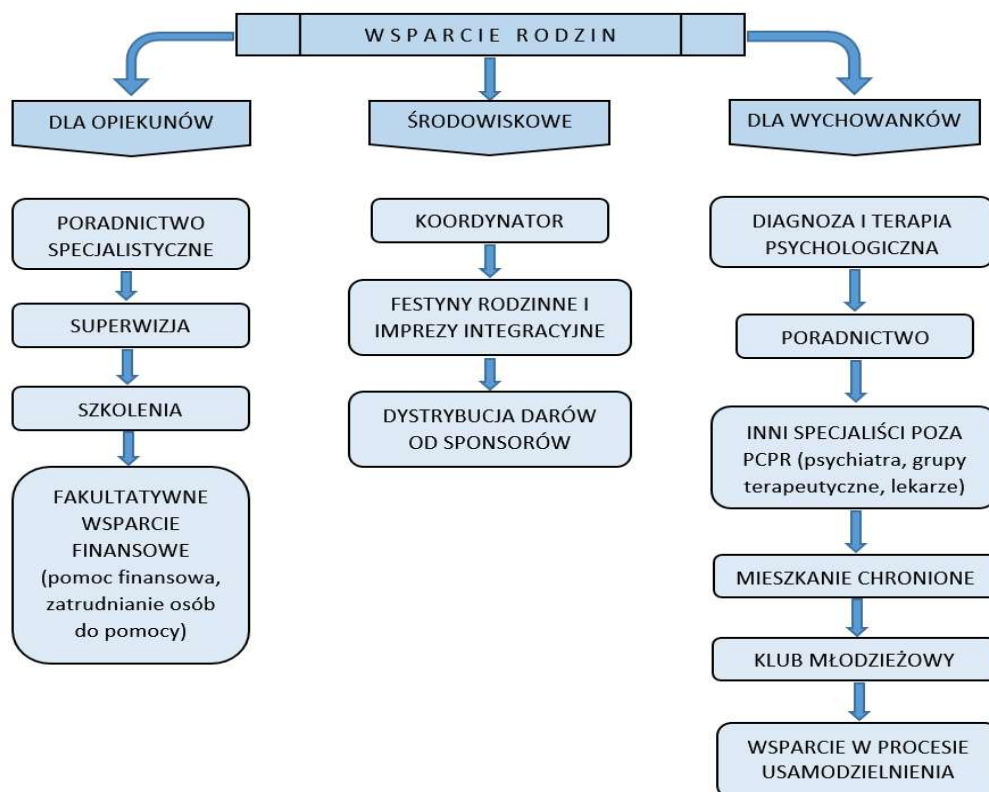
Tabela 11. Przekształcenia rodzin zastępczych w latach 2021-2023

Rok \ Rodziny	2021	2022	2023
	Niezawodowe ➡ Zawodowe	3	0
Zawodowe ➡ RDD	0	2	0

Wsparcie rodzin zastępczych funkcjonujących na terenie powiatu kartuskiego

Ze względu na wysoki poziom zaburzeń prezentowanych przez dzieci trafiające do pieczy, trudności w kontakcie i budowaniu spójnego frontu wychowawczego z rodzicami biologicznymi oraz trudności pozostające po stronie opiekunów zastępczych (m. in. zagrożenie wypaleniem, wiek i wynikające z niego pogorszenie stanu zdrowia, stres itp.) konieczne jest stałe wspieranie zarówno opiekunów zastępczych w pełnionej funkcji, jak i niwelowanie negatywnych skutków wychowywania się w niesprzyjającym środowisku u dzieci.

Wsparcie rodzin zastępczych realizowane jest poprzez następujące działania:

Bardzo pomocnym narzędziem okazała się możliwość zatrudniania współmałżonka jako „osoby do pomocy przy wychowaniu i pracach gospodarskich”, bądź dodatkowej osoby z zewnątrz. Kontynuowanym działaniem było zwiększenie ilości osób do pomocy w wychowaniu i pracach gospodarskich, w zależności od ilości dzieci i nasilenia trudności. Rozwiązanie to przyniosło bardzo dobre efekty w zakresie przeciwdziałania wypaleniu u opiekunów oraz znacząco podniosło jakość sprawowanej opieki, szczególnie w okresie pandemii.

Kolejnym narzędziem przeciwdziałania wypaleniu i wspierania opiekunów zastępczych jest możliwość korzystania przez nich z czasowego niesprawowania opieki nad przyjętymi dziećmi, potocznie zwana „urlopem” i powierzania na ten okres opieki innym rodzinom, tzw. „pomocowym”. Ze względu na ogólny brak miejsc w pieczy zastępczej, zorganizowanie dużej ilości rodzin pomocowych jest trudne dla organizatora pieczy, jednakże rozwiązaniem jest zarówno integracja środowiska rodzin zastępczych – rodziny przyjaźnią się ze sobą i wzajemnie umawiają na wakacyjną opiekę nad dziećmi. Dzięki temu rozwiązaniu dzieci pobyt w rodzinie pomocowej odbierają jako atrakcyjny wyjazd wakacyjny, a nie konieczność wynikającą z chęci wypoczynku ich opiekunów. Dzieci, dla których nie pozyskano miejsc w rodzinach pomocowych, wyjeżdżają na kolonie i obozy. Od dwóch lat jest to liczba ok. 50 wychowanków, których pobyt na 30-dniowych koloniach współfinansuje Starosta Kartuski.

Superwizja dla rodzin zastępczych cieszy się popularnością i po kilku latach jest uznaną formą pomocy. W roku 2024 rozdzielono superwizje dla zawodowych i niezawodowych rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka, a osobno dla spokrewnionych z dzieckiem rodzin zastępczych. Pomysł ten, choć kosztowny, wydaje się trafiony, ponieważ pozwala na lepsze

i bardziej adekwatne dopasowanie treści i sposobu przekazu do odbiorców. Ważnym elementem wspierania rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka są szkolenia i spotkania superwizyjne.

W latach 2020-2023 zorganizowano 34 szkolenia, w których uczestniczyło łącznie około 118 osób. Tematy szkoleń były odpowiedzią na zapotrzebowanie zgłaszane przez rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, zarówno w toku rozmów z koordynatorami jak i w formie ankiet. Szczegółności był to : praca terapeutyczna z dzieckiem FAS, problemy w wieku dojrzewania, zaburzenia psychiczne u dzieci i młodzieży, rozwój psychoseksualny dziecka itp.

Od roku 2024 planuje się wprowadzenie nowej formy pomocy w postaci grupy edukacyjno-terapeutycznej przeciwdziałającej wypaleniu w pełnieniu funkcji rodziny zastępczej.

Rola koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej

Koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej są osobami „pierwszego kontaktu” dla rodzin zastępczych. W Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach w roku 2023 było zatrudnionych na tym stanowisku 8 osób w wymiarze odpowiadającym 7,5 etatu (1 osoba na ½ etatu). Koordynatorzy nie przekraczają ustawowego limitu opieki nad 15 rodzinami zastępczymi lub rodzinnymi domami dziecka. Doświadczenie pokazuje, że jest to ważna forma pomocy, chętnie przyjmowana przez zainteresowanych. Ze względu na specyfikę zadań ważne jest, aby koordynatorzy nawiązywali długoterminową współpracę z PCPR tak, aby przez dłuższy czas ta sama osoba współpracowała z każdą rodziną. Dzięki temu zawiązuje się wzajemne zaufanie i serdeczna współpraca dająca rodzinom poczucie bezpieczeństwa i możliwość zwracania się z codziennymi sprawami do przydzielonej im konkretnej osoby.

Aktualnie koordynacją objęte są wszystkie rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka. Koordynatorzy charakteryzują się wysokim poziomem kompetencji zawodowych oraz predyspozycjami osobistymi. Opieka koordynatora obejmuje również wychowanków usamodzielniających się po 18 roku życia - mogą korzystać z poradnictwa i specjalistycznego wsparcia. Strukturę wykształcenia i kompetencji koordynatorów przedstawia tabela nr 12.

Tabela 12. Struktura wykształcenia, kwalifikacji, czasu pracy i ilości rodzin objętych przez koordynatorów

Koordynatorzy w Zespole Rodzinnej Pieczy Zastępczej		
Wykształcenie	Zatrudnienie	Ilość rodzin
Pedagog – pracownik socjalny	1 etat	8
Pedagog – psychotraumatolog	1 etat	13
Pedagog – trener	1 etat	15
Pedagog	1 etat	14
Pracownik socjalny	1 etat	13
Etnograf	1 etat	11

Pedagog	1 etat	9
Pedagog- psychotraumatolog	Umowa- zlecenie – ½ etatu	8

Koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej nadal wspierają rodziny w pozyskiwaniu miejsc na terapię u specjalistów. Aktualnie w PCPR zatrudnionych jest 3 psychologów (łącznie 2,5 etatu), którzy prowadzą diagnostykę psychologiczną i konsultacje dla wychowanków oraz opiekunów. Prowadzimy również stałą współpracę z prywatnym gabinetem psychiatrii dziecięcej. Dobra współpraca łączy Zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną w Kartuzach oraz z jednostkami służby zdrowia.

Koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej nieustannie podnoszą swoje kompetencje zawodowe, jak również osobisty warsztat pracy poprzez szkolenia w ramach doradztwa metodycznego, organizowanego zarówno przez PCPR, jak i współpracujące jednostki. Najczęściej są to szkolenia z zakresu przeciwdziałania przemocy wobec dzieci i rozpoznawania jej symptomów oraz pracy z osobą stosującą przemoc w rodzinie. Ponadto koordynatorzy i kierownik kontynuują rozpoczęte wcześniej szkolenia długoterminowe (studia podyplomowe, kursy psychoterapii) oraz uczestniczą w pojedynczych konferencjach i szkoleniach dotyczących psychoterapii, pracy z dziećmi, zaburzeń, itp.. Praca koordynatorów poddawana jest systematycznej superwizji.

Znacząco na jakość pracy Zespołu ds. Rodzinnej pieczy Zastępczej wpłynęła zmiana warunków lokalowych. Aktualnie każda z psycholożek dysponuje osobnym gabinetem. Koordynatorzy pracują w dwóch przestronnych pokojach, każdy posiada własne stanowisko pracy dostosowane do wykonywanych obowiązków. Ponadto Zespół dysponuje pomieszczeniem świetlicowym wyposażonym w aneks kuchenny. Pomieszczenie to wykorzystywane jest w dużej mierze na posiedzenia zespołów ds. okresowej oceny sytuacji dzieci, spotkania rodziców biologicznych z dziećmi oraz narady zespołu. Ponadto z pomieszczenia popołudniami korzysta Klub Młodzieżowy „Tornado”.

Finansowanie pieczy zastępczej

W myśl art. 191 ust. 9 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w przypadku umieszczenia dziecka w rodzinie zastępczej albo w rodzinnym domu dziecka gmina, właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej, ponosi odpowiednio wydatki na opiekę i wychowanie dziecka umieszczonego w rodzinie zastępczej albo rodzinnym domu dziecka w wysokości:

- 1) 10% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka - w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej;
- 2) 30% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka - w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej;

- 3) 50% wydatków na opiekę i wychowanie dziecka - w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.

Zgodnie z zapisami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do okresów pobytu dziecka w rodzinnej i instytucjonalnej pieczy zastępczej wlicza się również okres przebywania tego dziecka, po osiągnięciu pełnoletności, w rodzinie zastępczej, rodzinnym domu dziecka lub placówce opiekuńczo-wychowawczej, na zasadach określonych w art. 37 ust. 2 ww. ustawy. Oznacza to, iż gmina współfinansuje pobyt w pieczy również osób dorosłych, a także po uzyskaniu pełnoletności przez dziecko, jeżeli się uczy lub legitymuje się orzeczeniem o znacznym lub umiarkowanym stopniu niepełnosprawności i nadal przebywa w dotychczasowej rodzinie zastępczej za zgodą tej rodziny zastępczej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25 roku życia.

Tabela 13. Dochody uzyskane z tytułu odpłatności gmin za pobyt ich dzieci w pieczy zastępczej w 2023 r.

Lp.	Nazwa gminy	Liczba dzieci	Kwota zwrotu	Rodzaj pieczy
1	Chmielno	15	146 891,50 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
2	Przodkowo	20	98 959,87 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
3	Sierakowice	36	464 424,28 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
4	Somonino	29	499 639,00 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
5	Stężycza	10	92 506,25 zł	piecza rodzinna
6	Sulęczyno	6	31 297,89 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
7	Kartuzy	76	758 733,24 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
8	Żukowo	68	689 630,08 zł	piecza rodzinna i instytucjonalna
Razem:			2 782 082,11 zł	

Poniższe tabele przedstawiają wysokość środków finansowych wydatkowanych w ramach pieczy zastępczej w 2023 roku.

Tabela 14. Struktura wypłaconych świadczeń na utrzymanie dziecka w rodzinnej pieczy i usamodzielnianym wychowankom pieczy zastępczej w roku 2023

Lp.	Forma pomocy	Liczba osób korzystających	Kwota wypłaconych świadczeń
1	Świadczenie na pokrycie kosztów utrzymania dziecka w rodzinnej pieczy zastępczej w tym dodatek z tytułu niepełnosprawności dziecka	114 rodzin 255 dzieci	3 098 006,71 zł
2	Świadczenie jednorazowe na pokrycie kosztów przyjmowanego dziecka	15 rodzin 28 dzieci	43 539,00 zł
3	Świadczenie jednorazowe lub okresowe z tytułu zdarzenia losowego	5 rodzin 16 dzieci	14 279,00 zł
4	Środki finansowe na utrzymanie lokalu mieszkalnego	14 rodzin	226 768,11 zł
5	Świadczenie na remont	11 rodzin	53 800,00 zł
6	Środki finansowe na pokrycie niezbędnych i nieprzewidzianych kosztów związanych z opieką i	9 rodzin	13 120,00 zł

	wychowaniem dziecka lub funkcjonowaniem rodzinnego domu dziecka		
7	Świadczenie na utrzymanie dzieci w rodzinach pomocowych	7 dzieci	7 131,37 zł
8	Pomoc na usamodzielnienie*	15	106 707,00 zł
9	Pomoc na zagospodarowanie*	8	15 027,00 zł
10	Pomoc na kontynuowanie nauki*	35	200 746,25 zł
11	Pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych*	1	3 600,00 zł
11	Wynagrodzenie dla zawodowych rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka	23	1 344 681,30 zł
12	Wynagrodzenie osoby do pomocy przy sprawowaniu opieki i pracach gospodarskich	31	1 113 664,35 zł
13	Wynagrodzenie rodzin pomocowych	3	3 646,44 zł
14	Szkolenia rodzin zastępczych	176	19 750,00 zł
15	Dofinansowanie do wypoczynku dziecka poza miejscem zamieszkania	5 rodzin 11 dzieci	5 900,00 zł
16	Zorganizowanie kolonii dla dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej na czas wypoczynku ich opiekunów.	48 dzieci	207 000,00 zł
RAZEM			6 477 366,53 zł
17	Finansowanie pobytu dzieci – obywateli Ukrainy umieszczonych w polskim systemie pieczy zastępczej	1 dziecko	5 378,00 zł
RAZEM			5 378,00 zł

* Wsparcie to obejmuje wychowanków pieczy rodzinnej i instytucjonalnej

Instytucjonalna piecza zastępcza

Na terenie powiatu kartuskiego funkcjonują cztery placówki opiekuńczo-wychowawcze typu socjalizacyjnego. Wszystkie placówki prowadzone są przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a'Paulo. W 2023 roku z tej formy pomocy skorzystało 68 dzieci. Na utrzymanie dzieci w placówkach wydano łącznie 3 966 949,77 zł co obrazuje tabela nr 15.

Tabela 15. Liczba dzieci korzystających i wielkość przyznanej dotacji dla placówek opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego w 2023 roku.

Lp.	Forma pomocy	Liczba miejsc	Liczba dzieci	Łączna kwota dotacji
1	POW „Dom św. Wincentego”	14	17	3 966 949,77 zł
2	POW „Najo Checz”	14	17	
3	POW „Dom św. Ludwiki”	14	17	
4	POW „Dom Bł. s. Marty Wieckiej”	14	17	
RAZEM:		56	68	

Brakuje placówki opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego dla dzieci i młodzieży, które doświadczyły traumatycznych przeżyć i które wymagają specjalistycznych oddziaływań wychowawczych oraz adekwatnego do potrzeb wsparcia

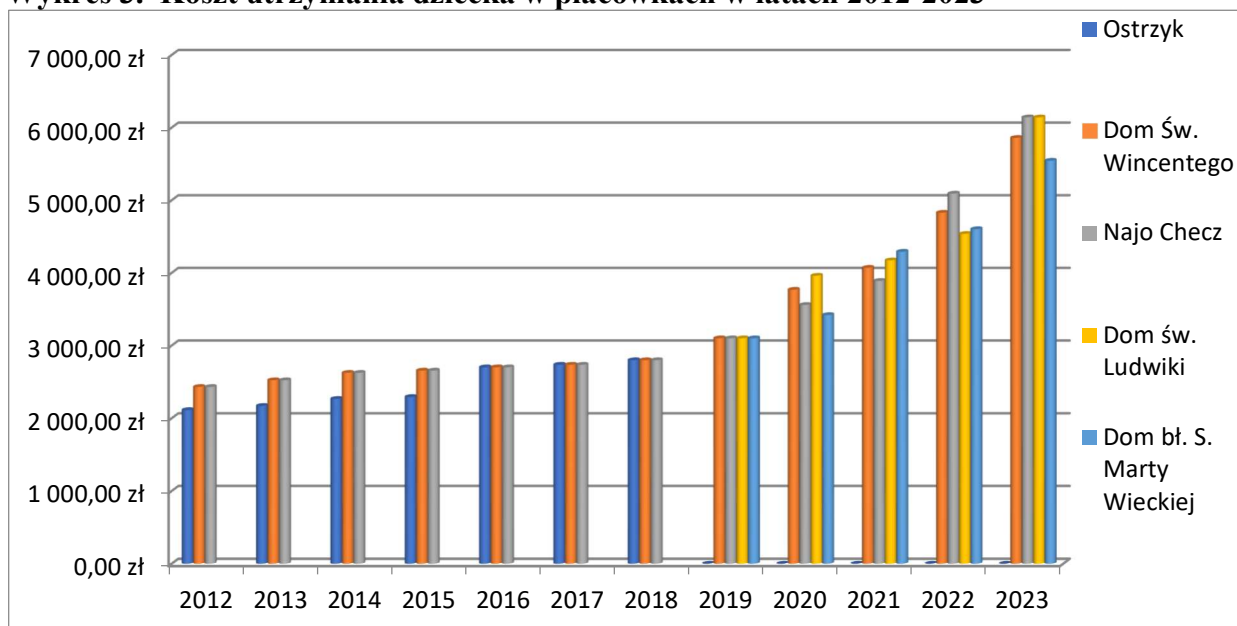
terapeutycznego. U dzieci tych po umieszczeniu w pieczy odkrywane są zaburzenia szczególnie w sferze funkcjonowania emocjonalnego i psychicznego. Dzieci prezentują nasilone zachowania destrukcyjne i agresywne po przeżytej przemocy lub traumie, co rzutuje na ich zachowanie i relacje społeczne. W procesie wychowawczym, wychowawcy placówek nie zawsze radzą sobie z trudnym funkcjonowaniem wychowanków. Podejmowane działania często mają charakter doraźny, krótkoterminowy, a co za tym idzie nie stanowią ukierunkowanego wsparcia. Kluczową sprawą byłaby możliwość szybkiej diagnozy i w efekcie jej zaleceń umożliwienie dziecku wsparcia terapeutycznego.

Taka możliwość dają podmioty niepubliczne usytuowane w Trójmieście. Jest to jednak kosztowne i czasochłonne, na co placówka niejednokrotnie nie może sobie pozwolić. Konieczne jest zatem podjęcie działań mających na celu zapewnienie dostępu do specjalistycznego i terapeutycznego wsparcia dzieci w najbliższym otoczeniu. Ponadto umożliwienie kadrze placówek udziału w szkoleniach specjalistycznych.

Wydatki na utrzymanie dziecka w instytucjonalnej pieczy zastępczej

Miesięczny koszt utrzymania wychowanków w placówkach socjalizacyjnych prowadzonych przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego a'Paulo w roku 2023 wynosił od 5544,00 zł do 6140,00 zł. Wydatki te systematycznie wzrastają, jednakże koszt utrzymania wychowanka w placówkach opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia św. Wincentego a Paulo jest jednym z niższych w województwie. Koszt utrzymania wychowanka obrazuje wykres nr 3.

Wykres 3. Koszt utrzymania dziecka w placówkach w latach 2012-2023

Usamodzielnienia

Zgodnie z obowiązującymi przepisami dla każdego dziecka wychodzącego z systemu pomocy został opracowany indywidualny program usamodzielnienia oraz system wsparcia, co obrazuje poniższa tabela. Na pomoc usamodzielnianym wychowankom w roku 2023 wydano 329 760,15 zł. Prognozuje się, że w latach następnych ta kwota wzrośnie.

Tabela 16. Pomoc usamodzielnianym wychowankom w roku 2023

Lp.	Rodzaj pomocy	Liczba osób	Kwota
1	kontynuacja nauki	37	200 746,25 zł
2	pomoc na usamodzielnienie	16	106 707,00 zł
3	pomoc na zagospodarowanie	8	15 027,00 zł
4	mieszkanie chronione (treningowe)	2	3 679,90 zł
5	dofinansowanie do wynajmu mieszkania	2	3 600,00 zł
6	pomoc psychologiczna	1	-
7	pomoc prawna	1	-
8	pomoc w uzyskaniu zatrudnienia	3	-
Razem			329 760,15 zł

W poprzednich latach obserwowano nasilenie trudności psychologicznych i emocjonalnych u dzieci zbliżających się do 18 roku życia. Nasilały się zachowania buntownicze, podkreślanie własnej autonomii w nieakceptowany społecznie sposób, demoralizacja i autodestrukcja, przy jednoczesnej niechęci do korzystania z pomocy specjalistycznej.

Przeanalizowano problem i przedstawiono następujące wnioski:

- młodzież przebywająca w pieczy zastępczej ma dużą potrzebę niezależności przy jednocześnie wysokim poziomie lęku przed dorosłością, ale też odrzuceniem;
- w okresie nastoletnim powracają traumy wczesnodziecięce objawiające się totalnym odrzuceniem opiekunów zastępczych i potrzebą „życia na własny rachunek”;
- opiekunowie zastępczy oraz wychowawcy w placówkach często nie mają wystarczających kompetencji emocjonalnych, aby radzić sobie z trudnymi zachowaniami, nie rozumieją wpływu zaburzeń więzi na rozwój zachowań destrukcyjnych w adolescencji; mają również duży lęk przed odpowiedzialnością za zachowanie przyjętych dzieci oraz oceną środowiska,
- młodzież opuszczająca środowisko zastępcze po uzyskaniu pełnoletności ma niewielkie możliwości podjęcia samodzielnego życia ze względu na niskie kompetencje na rynku pracy, tym samym niskie wynagrodzenie połączone z niemożnością pozyskania niezależnego mieszkania, co łączy się z uczuciem rozczarowania, frustracji i bezradności;

- część młodzieży planuje po 18 roku życia powrót do rodziny pochodzenia, której sytuacja najczęściej nie zmieniła się od chwili odebrania dzieci, środowisko jest niemotywuujące, a wręcz destrukcyjne, niemniej młodzież wierzy w dobroć swoich rodziców, ponadto czuje się odpowiedzialna za ich życie. Skutkuje to często powrotem do rodziny niejednokrotnie przerwaniem nauki, brakiem zatrudnienia ze względu np. na brak dojazdu.

Klub Młodzieżowy

W celu przeciwdziałania powyższym trudnościom, Zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej przyjął strategię pracy na więzi. Powstał Klub Młodzieżowy (w 2015 roku), którego działalność opiera się całkowitej bezwarunkowej akceptacji uczestników, nie ma możliwości bycia relegowanym np. za złe zachowanie, nieobecności itp. Aktualnie w Klubie jest 25 dzieci z pieczy rodzinnej i instytucjonalnej. Klub prowadzony jest przez 3 trenerów. W czasie spotkań rytuałem jest wspólnie przyrządzany poczęstunek, rozmowy „o życiu”, wspólne gry i zabawy, treningi interpersonalne, warsztaty podnoszące kompetencje społeczne, ale też atrakcyjne spędzanie czasu poprzez wyjazdy do kina, na basen, do muzeów. Dzięki dodatkowym środkom w ostatnich latach możliwe było zorganizowanie kilku wyjazdów do atrakcyjnych miejsc (Kraków, Warszawa, Wrocław, Sopot). Środki pozyskiwane były z zewnętrznych źródeł, przede wszystkim z grantu pocovidowego POMORSKIE DZIECIOM oraz projektu unijnego POKOLENIA. Dzięki temu możliwe było sfinansowanie podróży samolotem do Warszawy – wyjazd ten miał na celu pokazanie młodzieży zasad panujących na lotnisku, odprawy itp. Trenerzy chcieli, aby w przyszłości młodzież chcąc podjąć pracę za granicami kraju nie była zablokowana niemożnością odbycia podróży. Podobny cel przyświecał wszystkim wyjazdom – był to trening umiejętności społecznych w praktyce, mający na celu obniżenie lęku przed sytuacjami nieznanymi oraz podniesienie umiejętności zachowania się w różnych sytuacjach. Ponadto, możliwość odwiedzenia atrakcyjnych turystycznie miejsc zawsze podnosi samoocenę uczestników.

Na spotkania Klubu zapraszani są specjaliści z różnych dziedzin, np. pracownik socjalny, edukator seksualny, profilaktyk uzależnień behawioralnych, prawnik. Prowadzone są warsztaty i szkolenia dla młodzieży przeciwdziałające uzależnieniom, w tym behawioralnym; modelujące spędzanie czasu w sposób zaakceptowany społecznie oraz zdrowy i bezpieczny, podnoszące umiejętności społeczne. Ideą Klubu jest wytworzenie pozytywnej więzi pomiędzy uczestnikami a prowadzącymi, zbudowanie wzajemnego zaufania oraz wytworzenie atmosfery zrozumienia i akceptacji. Ma to służyć dobrej współpracy osób usamodzielniających się z pracownikami Centrum i zabezpieczyć potrzebę bycia w kontakcie z dorosłą, dojrzałą osobą w sytuacji naturalnego w okresie dojrzewania konfliktu z opiekunami zastępczymi.

Integracja środowiska pieczy zastępczej

Wsparcie rodzin zastępczych to nie tylko specjalistyczna pomoc terapeutyczna, ale także wspieranie ich w pełnieniu funkcji poprzez organizowanie spotkań oraz dawanie możliwości odpoczynku i zregenerowania sił poprzez czas wolny spędzony bez przyjętych dzieci. W poprzednich latach zadanie to realizowano zarówno w formie festynów i imprez integracyjnych dla całych rodzin (czerwcowy festyn na wolnym powietrzu z atrakcjami oraz zimowe spotkanie świąteczne połączone z podarunkami dla najmłodszych) jak i działań skierowanych do osób dorosłych (wyjazdy edukacyjne do miejsc atrakcyjnych turystycznie, połączone z aktywnością). Jest to bardzo ważne, ponieważ całodobowa opieka nad dziećmi jest zadaniem trudnym, wyczerpującym i prowadzącym do wypalenia. Zadania te realizowano w ramach pozyskiwanych dodatkowych środków z grantów i projektów (m. in. POMORSKIE DZIECIOM, POKOLENIA)

W trakcie pandemii COVID-19 zaopatrzone zostały również rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka, a także placówki na terenie powiatu w środki ochrony osobistej, takie jak płyny do dezynfekcji, rękawiczki jednorazowe, maseczki i przyłbice. Początkowo środki pozyskano z zasobów Pomorskiego Urzędu Wojewódzkiego, później otrzymano z programu „Wsparcie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w okresie epidemii COVID-19”. Z tego samego programu pozyskano sprzęt komputerowy i multimedialny na wyposażenie rodzin zastępczych i rodzinnych domów dziecka oraz placówek w związku z wprowadzeniem nauczania zdalnego.

Zagrożenia i struktura umieszczeń w pieczy zastępczej

Nadal największy problem społeczny stanowi uzależnienie od alkoholu (sporadycznie również od innych substancji) w połączeniu z przemocą fizyczną i psychiczną wobec dzieci oraz bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Skalę problemu pokazują statystyki gminnych ośrodków pomocy społecznej. Mimo zwiększonej mobilności mieszkańców, realizacji wielu programów aktywizacji zawodowej na terenie powiatu kartuskiego oraz programów finansowego wsparcia rodzin niezależnie od wysokości dochodu rodziny, nadal wiele rodzin pozostaje klientami ośrodków pomocy społecznej, wymaga pracy socjalnej czy asystentury. Zakres pracy i ilość rodzin pod opieką ośrodków pomocy społecznej została wymieniona na wstępie przy diagnozie społecznej.

Niezależnie od intensywnej pracy ośrodków pomocy społecznej, do Sądu Rejonowego w Kartuzach również wpływają wnioski z innych instytucji (np. ze szkół) o wgląd w sytuację dzieci, nadal wiele rodzin objętych jest nadzorem kuratora. Kuratorzy sądowi podnoszą, że nasila się problem alkoholowy, nieporozumienia w rodzinach, trudności komunikacyjne pomiędzy rodzicami a dziećmi, co skutkuje często wybuchami agresji. Ponadto wielu rodziców nie radzi sobie z pomocą dzieciom w nauce, nie zapewnia wystarczającej pomocy i nadzoru, a możliwości nauczycieli są ograniczone. Widoczny w funkcjonowaniu dzieci jest brak wsparcia

w postaci placówek wsparcia dziennego, takich jak świetlice szkolne czy wiejskie oraz frustracja młodzieży z powodu braku możliwości spędzania czasu w sposób atrakcyjny w gronie rówieśników. Nasila się nadużywanie mediów cyfrowych oraz zjawisko cyberprzemocy. W rodzinach z problemem przemocy jest nasiloną kontrola sprawcy przy jednoczesnym utrudnieniu możliwości interwencji z zewnątrz.

Aktualnie w Sądzie Rejonowym w Kartuzach toczy się ponad 300 postępowań wszczętych z urzędu w przedmiocie władzy rodzicielskiej oraz o przejawy demoralizacji. Jednocześnie wydaje się, że demoralizacja młodych ludzi jest konsekwencją wieloletniej bezradności wychowawczej rodziców. Przy założeniu, że w określonych okolicznościach każde z tych postępowań może zakończyć się koniecznością zabezpieczenia dziecka w środowisku zastępczym, zasadne jest utrzymywanie wielu wolnych miejsc w pieczy zastępczej dla dzieci w różnym wieku, również dla wieloosobowych rodzeństw. Niezbędne jest posiadanie bazy miejsc interwencyjnych zarówno w pieczy rodzinnej jak i w instytucjonalnej. Aktualnie posiadamy jedynie dwa miejsca interwencyjne w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Powiat dysponuje dwoma pogotowiami rodzinnymi, jednakże wszystkie miejsca są zajęte, w tym w jednym pogotowiu tzw. ponad stan. Sąd oczekuje wiele miesięcy na wskazanie środowiska zastępczego, a często sprawy te dotyczą wieloosobowych rodzeństw i nie ma możliwości umieszczenia tych dzieci wspólnie w jednej rodzinie zastępczej.

Postępowanie adopcyjne

Prowadzenie procedur przysposobienia stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach współpracuje z Pomorskim Ośrodkiem Adopcyjnym w Gdańsku. W roku 2023 do adopcji trafiło z terenu powiatu kartuskiego 8 dzieci, głównie w wieku niemowlęcym i wczesno-przedszkolnym. Doświadczenia wieloletniej współpracy z Ośrodkiem wskazują, że spośród kandydatów na rodziców adopcyjnych dominują pary w wieku 30 – 40 lat, od kilku lat w związku małżeńskim, które nie doczekały się własnego potomstwa. Pary takie są zainteresowane wyłącznie przysposobieniem zdrowych i stosunkowo małych dzieci. Od lat nie ma zainteresowania wśród kandydatów do przysposobienia dziecka chorego z niepełnosprawnością czy w wieku wczesnoszkolnym, nie wspominając o starszych. Rzadko również zdarzają się kandydaci zainteresowani przysposobieniem rodzeństwa. Jednocześnie wprowadzone zmiany w przepisach dotyczące adopcji zagranicznych znacząco zmniejszyły szanse takich dzieci na przysposobienie.

Przewidywane problemy w realizacji zadań

Najistotniejszymi problemami ograniczającymi realizację zadań dotyczących systemu pieczy zastępczej występującymi w powiecie kartuskim są:

1. problemy finansowe, ograniczone środki finansowe,
2. brak kandydatów do pełnienia funkcji rodzinnych domów dziecka i rodzin zawodowych,
3. ograniczony dostęp do specjalistów,
4. ograniczony dostęp do mieszkalnictwa socjalnego,
5. brak miejsc interwencyjnych w pieczy zastępczej dla starszych dzieci (jest ich za mało),
6. brak specjalistycznej pieczy instytucjonalnej dla dzieci z niepełnosprawnościami oraz nasilonymi zaburzeniami potraumatycznymi.

Tabela 17. Analiza SWOT systemu pieczy zastępczej w powiecie kartuskim

Mocne strony	Słabe strony
<ol style="list-style-type: none"> 1. baza „starych” rodzin zastępczych – doświadczonych i dobrze wyszkolonych, 2. dobra współpraca z rodzinami zastępczymi (gotowość na zmiany i współpracę), 3. dobra i dobrana kadra koordynatorów (bez rotacji, stałość kadry), 4. zaplecze profesjonalistów, finansowe, 5. dobra opinia i współpraca z innymi powiatami i gminami, 6. szkolenia dla rodzin zastępczych, 7. szkolenia dla kadry, 8. praca z rodziną biologiczną (Program 9. istnienie Klubu MŁODZIEŻOWEGO (dla dzieci z pieczy zastępczej i placówek), 10. cztery placówki opiekuńczo-wychowawcze na terenie powiatu, dające w sumie 56 miejsc, 11. mieszkania treningowe dla usamodzielnianych wychowanków, 12. osiągnięcie obowiązkowych standardów opieki zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, 13. lepsza współpraca podmiotów działających w obszarze pomocy dziecku i rodzinie, 14. systematyczny rozwój ofert pomocy dziecku i rodzinie, 15. opracowanie i realizacja powiatowego programu szkolenia kandydatów na rodziny zastępcze, 16. posiadanie sali, kadry i środków finansowych na prowadzenie Klubu Młodzieżowego, 17. własny, autorski program do szkolenia kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej – Nasze Dzieci – wersja III, 18. wystarczająca baza lokalowa i 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ograniczona ilość, zajęte miejsca w rodzinach doświadczonych oraz zagrożenie wypaleniem, 2. niedostateczny system badań i analiz sytuacji usamodzielnionych wychowanków pieczy zastępczej, 3. brak adekwatnych mechanizmów oceny skuteczności podejmowanych działań, 4. mała liczba kandydatów na rodziny zastępcze, 5. brak chętnych do prowadzenia rodzinnych domów dziecka, 6. brak specjalistycznych rodzin zastępczych dla dzieci ze specyficznymi potrzebami, 7. brak placówki opiekuńczo-wychowawczej typu specjalistyczno-terapeutycznego, 8. duża odległość i długi okres oczekiwania do specjalistów np. psychiatry dziecięcego w placówkach publicznych, 9. duży koszt form wsparcia specjalistycznego i terapeutycznego w placówkach niepublicznych, 10. wiek i stan zdrowia rodzin zastępczych, zagrożenie „wypaleniem”.

kadrowa do realizacji szkoleń.	
Szanse	Zagrożenia
<ol style="list-style-type: none"> 1. możliwości prawne – ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej., 2. współpraca i wymiana doświadczeń pomiędzy osobami i instytucjami działającymi w systemie pieczy zastępczej, 3. otwartość i przychylność władz powiatu, 4. zrozumienie problemu, 5. dobra współpraca z organami, z NGO, z rodzinami zastępczymi, Policją, Sądem, Strażą Pożarną, prokuratorem, szpitalem, 6. dobry sposób zarządzania instytucją, 7. wsparcie finansowe powiatu, 8. współfinansowanie gmin, 9. dobra współpraca i współfinansowanie z PUP, 10. gotowość, umiejętność pozyskiwania środków, 11. dobra opinia (notowania) powiatu w skali kraju, 12. zasoby ludzkie (osoby gotowe, chętne) gotowe do zmian (personel PCPR), 	<ol style="list-style-type: none"> 1. rozproszone dane dotyczące źle funkcjonujących rodzin biologicznych, 2. brak motywacji rodzin biologicznych do zmiany swojej sytuacji i odzyskania opieki nad dziećmi przebywającymi w pieczy, 3. zwiększająca się ilość interwencji policji skutkująca interwencyjnym umieszczeniem w pieczy zastępczej, 4. rosnąca liczba dzieci i młodzieży ze specyficznymi potrzebami, dla których może brakować adekwatnych form opieki, 5. małe zainteresowanie mieszkańców powiatu funkcją rodzica zastępczego, 6. brak wystarczających środków z budżetu powiatu na realizację zadań w zakresie pieczy zastępczej. 7. mało dynamiczny wpływ dzieci z pieczy.

Plany i prognozy

W związku z tym Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach ma zamiar powołania do życia kolejnych dwóch placówek opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, w tym jednej łączącej zadania typu socjalizacyjnego i typu interwencyjnego (12 +2), mogących przyjąć łącznie 28 dzieci w wieku powyżej 10 lat. Nie jest to zgodne z ogólnopolskim trendem deinstytucjonalizacji pieczy, niemniej nasze doświadczenia wskazują na taką konieczność.

Argumenty przemawiające za takim rozwiązaniem to:

- brak nowych kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej mimo kampanii promocyjnych, akcji informacyjnych i dostępności wiadomości dotyczących procedury;
- wypełnienie miejsc w dotychczas istniejących rodzinach zastępczych i rodzinnych domach dziecka, skutkujący brakiem możliwości dalszych przekształceń przy jednoczesnym starzeniu się i wypaleniu kompetencji u istniejących rodzin;
- niedostateczne kompetencje osobiste u „nowych” rodzin zastępczych – mimo prawidłowego funkcjonowania psychologicznego potwierdzonego w toku procedury oraz intensywnego przeszkolenia kandydaci nie radzą sobie z dużym nasileniem trudności potraumatycznych u dzieci i idącymi za nimi trudnymi zachowaniami.

Pamiętać należy, że rodzina zastępcza czy rodzinny dom dziecka pełnią funkcję opiekuńczą cały czas, co sprawia, że w przypadku nasilenia trudnych sytuacji z wychowankami trudno zachować higienę psychiczną. Placówka pracuje na zasadzie dyżurów poszczególnych wychowawców, z których każdy kończąc dyżur udaje się do własnego miejsca zamieszkania i do własnych zajęć, co pozwala na „złapanie psychicznego oddechu”, zdystansowanie się do problemów i możliwość spojrzenia na sytuację wychowanka z innej perspektywy. Ponadto, placówka daje możliwość jednoczesnego umieszczenia kilkorga dzieci naraz, co jest istotne przy stosowaniu zasady nierozdzielania rodzeństw.

W naszej ocenie, na podstawie dotychczasowych doświadczeń, jak również rokowań na rozwój pieczy rodzinnej w przyszłości, uważamy, że niewielkie placówki opiekuńczo-wychowawcze zapełnią lukę w systemie, pozwolą na niezwłoczne wykonywanie postanowień Sądu oraz zapewnią profesjonalną opiekę dzieciom, które nie mogą wychowywać się we własnym środowisku rodzinnym.

Rozwój rodzinnych form pieczy

Dotychczas w PCPR w Kartuzach prowadzono promocję rodzicielstwa zastępczego niejako „przy okazji” i wykorzystując własne zasoby. Były to m. in. druk i dystrybucja plakatów i ulotek, informacja na stronie internetowej, prowadzenie funpage, kontakt z parafiami z terenu powiatu itp. W roku 2024 postawiono na profesjonalizację tych działań. Pojawiły się publikacje prasowe i medialne, informacja o poszukiwaniu rodzin zastępczych jest prezentowana przed każdym seansem kinowym w Kartuskim Centrum Kultury, baner na ogrodzeniu PCPR, film nakręcony przez lokalnego dokumentalistę prezentowany w YouTube.

Dodatkowo planuje się:

- konkurs plastyczny skierowany do szkół;
- dalsze publikacje prasowe i medialne;
- organizację Dnia Otwartego w PCPR w Kartuzach.

Cele i zadania Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2024 - 2026

Cel I - Rozwój i wsparcie rodzinnych form pieczy zastępczej

Cele szczegółowe:

1. Promowanie działań na rzecz pozyskiwania kandydatów na rodziców zastępczych oraz budowanie pozytywnego wizerunku rodzinnej pieczy zastępczej.
2. Podnoszenie kompetencji opiekuńczo-wychowawczych opiekunów zastępczych.
3. Zapewnienie i udzielanie specjalistycznej pomocy opiekunom zastępczym.
4. Tworzenie warunków do profesjonalizacji sprawowanej opieki poprzez ustalenie limitu rodzin zastępczych i dążenie do jego realizacji poprzez zawieranie umów na świadczenie usług jako zawodowe rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka.
5. Wsparcie osób sprawujących różne formy rodzinnej pieczy zastępczej (wolontariat, grupy wsparcia i samopomocowe, grupy korekcyjno-edukacyjne, superwizje, zatrudnianie osoby do pomocy przy wychowaniu i pracach gospodarskich).
6. Rozwój współpracy jednostek pomocy społecznej i rynku pracy na rzecz pieczy zastępczej.
7. Zwiększanie bazy dostępnych miejsc dla dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej.

Cel II - Doskonalenie istniejącego systemu instytucjonalnej pieczy zastępczej

Cele szczegółowe:

1. Realizacja programów pracy z rodziną naturalną dziecka.
2. Zapewnienie wychowankom placówek dostępu do pomocy specjalistyczno-terapeutycznej.
3. Utworzenie bazy miejsc interwencyjnych oraz wysokospecjalistycznych w pieczy instytucjonalnej.
4. Zwiększenie bazy dostępnych miejsc poprzez utworzenie placówek socjalizacyjnych, w tym jednej z miejscami interwencyjnymi.

Cel III - Wsparcie wychowanków pieczy zastępczej w procesie usamodzielnienia

Cele szczegółowe:

1. Realizacja programu usamodzielniających się wychowanków – działalność Klubu Młodzieżowego oraz konsultacji indywidualnych.
2. Zwiększenie kompetencji społecznych i zawodowych usamodzielnianych wychowanków.

3. Przygotowanie i realizacja programów profilaktycznych dla wychowanków przebywających w pieczy zastępczej.
4. Rozwój form pomocy mieszkalnej dla wychowanków opuszczających pieczę zastępczą.
5. Tworzenie warunków dla grup wsparcia pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej.
6. Udzielenie pomocy finansowej i rzeczowej na usamodzielnienie.

Zakładane rezultaty realizacji programu:

1. Niwelowanie mitów i stereotypów na temat pieczy zastępczej.
2. Wzrost liczby rodzin zastępczych.
3. Zmniejszenie liczby rozwiązywanych rodzin zastępczych.
4. Zwiększenie bazy dostępnych miejsc w pieczy zastępczej.

Zagrożenia dla realizacji działań w programie:

1. Niewystarczająca ilość środków na rozwój pieczy zastępczej.
2. Niewystarczająca liczba kandydatów do pełnienia funkcji rodzin zastępczych.
3. Małe zaangażowanie rodziców biologicznych w celu powrotu dziecka do rodziny.
4. Trudności we współpracy z innymi instytucjami.

Planowany limit rodzin zastępczych

Doświadczenie lat poprzednich oraz nowe rozwiązania w zakresie pomocy społecznej wymuszają konieczność promowania, porządkowania i szacowania. W związku z tym ważnym zadaniem programu jest ustalenie corocznego limitu rodzin zastępczych zawodowych oraz rodzinnych domów dziecka działających na terenie powiatu kartuskiego, sporządzonego na podstawie analizy potrzeb, zagrożeń w środowisku oraz możliwości finansowych powiatu. Jednocześnie, w latach ubiegłych, limit nie został wyczerpany, ze względu na brak kandydatów do przekształcenia w zawodowe formy pieczy zastępczej.

Tabela 18. Limit zawodowych rodzin zastępczych na lata 2024 - 2026

Lp.	Rok	Planowany limit rodzin zastępczych zawodowych, w tym rodzinnych domów dziecka
1	2024	33
2	2025	35
3	2026	37

Źródła finansowania

Źródłem finansowania Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej na lata 2024-2026 są środki finansowe pochodzące z:

1. budżetu powiatu kartuskiego,
2. budżetu państwa,
3. budżetu samorządów gminnych,
4. odpłatności rodziców biologicznych,
5. środków UE w ramach dedykowanych projektów.

Adresaci projektu

Beneficjentami programu są:

1. Dzieci przebywające w pieczy zastępczej.
2. Rodziny zastępcze.
3. Osoby prowadzące rodzinne domy dziecka.
4. Rodziny pomocowe.
5. Osoby usamodzielniane.
6. Personel placówek opiekuńczo-wychowawczych.
7. Koordynatorzy, pracownicy organizatora pieczy zastępczej.

Realizatorzy programu

Realizatorem Powiatowego Programu Rozwoju Pieczy Zastępczej jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach. Kluczowymi partnerami w realizacji działań stanowiących operacjonalizację programu są w szczególności: rodziny zastępcze, rodzinne domy dziecka, placówki opiekuńczo-wychowawcze, sądy, gminne ośrodki pomocy społecznej, instytucje rynku pracy, instytucje oświaty i kultury, przedsiębiorstwa, podmioty ekonomii społecznej, organizacje pozarządowe.

Monitoring i ewaluacja

1. Monitoring będzie polegał na zbieraniu danych dotyczących zrealizowanych zadań przez Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach. Przedmiotem ewaluacji będzie skuteczność podejmowanych działań, głównie przez analizę założonych wskaźników. Celem ewaluacji będą następujące stwierdzenia:
 - 1) Czy program stwarza możliwość postępu w zakresie rozwoju rodzin zastępczych?
 - 2) Czy rodzinna piecza zastępcza ma pierwszeństwo przed pieczą instytucjonalną?
 - 3) Czy zagwarantowano wystarczające środki finansowe na realizację programu?
 - 4) Czy utworzony system wsparcia rodzin zastępczych jest satysfakcjonujący?
 - 5) Które metody pracy z rodziną dają oczekiwane rezultaty, a które należy zmienić?

2. Podstawy ewaluacji stanowiąc będą:

- 1) rozmowy z opiekunami zastępczymi,
- 2) wypowiedzi ustne beneficjentów,
- 3) oświadczenia wydawane przez beneficjentów,
- 4) spotkania z dziećmi i rodzicami,
- 5) indywidualne programy usamodzielnia,
- 6) okresowe oceny sytuacji dziecka oraz funkcjonowania rodziny zastępczej.

Dyrektor Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Kartuzach raz w roku przedkłada Radzie Powiatu Kartuskiego sprawozdanie merytoryczne i finansowe z przebiegu programu wraz ze sprawozdaniem z działalności jednostki.

Opracował :

Zespół ds. rodzinnej pieczy zastępczej,
Dział Świadczeń i Pomocy Instytucjonalnej
Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie
w Kartuzach